

”Ei ny mitenkä yksin viittis asua”

**Kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä asumisen
tarpeista ja päätöksenteosta**

Katriina Mehtonen

OPINNÄYTETYÖ

Maaliskuu 2022

Sosionomi YAMK

Sosiaalialan erityisasiantuntija

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomi YAMK
Sosiaalialan erityisasiantuntija

Mehtonen, Katriina

”Ei ny mitenkä yksin viittis asua”

Kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä asumisen tarpeista ja päätöksenteosta

Opinnäytetyö sivua, 66 joista liitteitä 2 sivua
Maaliskuu 2022

Tutkimukseni käsittelee Hämeenlinnan kaupungissa asuvien 18–30-vuotiaiden kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua ja tehdä itsenäisiä päätöksiä asumisen suhteen ja minkälaisia tarpeita asumiseen liittyy. Tavoitteena oli lisäksi selvittää, vastaavatko nykyiset Hämeenlinnan kaupungin tarjoamat asumisen palvelut kehitysvammaisten henkilöiden tarpeeseen ja minkälaisia asioita pitäisi ottaa huomioon tulevaisuudessa.

Tutkimusaineisto kerättiin järjestämällä keskustelutyöpajoja kehitysvammaisille henkilöille, heidän omaisilleen ja työ- ja päivätoiminnan henkilökunnalle.

Aineistolähtöisen, laadullisen tutkimukseni tuloksena selvisi, että kehitysvammaiset henkilöt keskustelevat asumiseen liittyvistä asioista omaisten, kavereiden ja työ- ja päivätoiminnan henkilökunnan kanssa, mutta varsinaisesti eivät tee päätöksiä itsenäisesti. Osallistuminen päätöksentekoon tarkoitti monille arkisia asioita ja tarvittavia asumisen taitoja. Omaisten ja henkilökunnan mielestä kehitysvammaiset henkilöt eivät välttämättä pysty tekemään päätöstä asumisestaan. Tulosten mukaan tärkeimmäksi asumisen tarpeeksi nousi turvallisuus ja henkilökunnan läsnäolo. Hämeenlinnan kaupungissa on tarjolla erilaista asumista, mutta tarvetta on pienille, kodinomaisille asumisyksiköille ja ympärivuorokautiselle tuelle. Yksin asuville henkilöille on saatava enemmän tukea asumisen onnistumiseksi. Asumisen harjoittelu ennen muuttamista koettiin välttämättömäksi.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, keskustelutyöpaja, asumispalvelut

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences

Master's Degree in Social Services

Mehtonen Katriina: "Ei ny mitenkä yksin viittis asua"

Views of People with Intellectual Disabilities on Housing and Decision-Making

Master's thesis 66 pages, appendices 2 pages

March 2022

The purpose was to find out what kind of opportunities for people with intellectual disabilities, aged 18–30 is to participate and make independent decisions about housing and the needs for housing in the city of Hämeenlinna. The aim was to find out whether the current housing services meet the needs of people with intellectual disabilities and what kind of issues should be considered in the future. The material was collected by organizing discussion workshops for people with intellectual disabilities, their relatives, and the staff from day and work activities.

It became clear that people with intellectual disabilities discuss housing-related issues with relatives, friends and day and work activities staff. They do not actually make decisions independently. For many, participation in decision-making meant everyday things and the necessary living skills. Relatives and staff feel that people with intellectual disabilities may not be able to make decision about housing. According to the results, safety and the presence of staff became the most important housing needs.

The city of Hämeenlinna offers different types of housing, but there is a need for small, homely housing units and round-a-clock support. More support is needed for people living alone to succeed. Internship or housing experiment before moving was seen necessary.

Key words: intellectual disabilities, discussion workshops, housing services

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TAUSTA, TAVOITE JA TARKOITUS	9
	2.1 Tutkimuksen tausta	9
	2.2 Kehitysvammaisten henkilöiden asumisen palvelut Hämeenlinnassa	10
	2.3 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	12
	2.4 Aikaisempia tutkimuksia	13
	2.5 Taustalla oleva lainsäädäntö.....	16
3	KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN ASUMINEN	19
	3.1 Kehitysvammaisuus	19
	3.2 Kehitysvammaisten asumisen toimenpiteitä	20
	3.3 Kehitysvammaisen henkilön osallisuus asumisen suunnitteluun .	23
	3.4 Kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeus asumiseen liittyen.....	26
4	AINEISTO JA MENETELMÄT	31
	4.1 Laadullinen tutkimus	31
	4.2 Tutkimuksen eettinen pohdinta	32
	4.3 Tutkimusaineiston keruu ja toteutus	34
	4.4 Keskustelutyöpajojen analysointi	37
5	TULOKSET	40
	4.1 Kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua asumista koskevaan päätöksentekoon.....	40
	4.1.1 Kehitysvammaisten henkilöiden näkemykset mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon.....	40
	4.1.2 Omaisten näkemykset kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon.....	41
	4.1.3 Työntekijöiden näkemykset kehitysvammaisten mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon	42
	4.2 Kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyvät tarpeet	43
	4.2.1. Kehitysvammaisten henkilöiden näkemykset asumisen tarpeista	43
	4.2.2 Omaisten näkemykset kehitysvammaisten asumisen tarpeista .	45
	4.2.3. Työntekijöiden näkemyksiä kehitysvammaisten asumisen tarpeista	47
	4.3. Kohtaavatko tarpeet ja nykyiset palvelut Hämeenlinnassa	48
	4.4 Vertailua muihin tutkimuksiin	49
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	51

6.1 Kehittämissuositukset aineiston perusteella	53
7 POHDINTA	56
LÄHTEET	61
LIITE 1. Kehitysvammaisen osallistujan täyttämä Näin haluan asua- vihkon sivu.	67
LIITE 2. Sarajärven & Tuomen aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen	68

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus ja osallisuus ovat käsitteinä varsin tuttuja kehitysvammaisten henkilöiden parissa työtä tekeville, heidän omaisilleen ja osittain myös kehitysvammaisille henkilöille itselleen. Itsemääräämisoikeus koskee meitä kaikkia, mutta koska vasta vuonna 2016 lakimuutoksella vahvistettiin erityishuollon palveluita saavan henkilön itsemääräämisoikeutta, hänen itsenäistä suoriutumistaan ja samalla haluttiin vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on aihe edelleen hyvin ajankohtainen (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta 20.5.2016/381). Samalla haluttiin lisätä kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta asioidensa suunnitteluun ja vaikuttamiseen. Kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden oikeuksia ja asemaa määritellään sekä yleisessä lainsäädännössä ja erityislaeilla.

Tutkimuksessani käsittelen Hämeenlinnan kaupungissa asuvien 18–30-vuotiaiden kehitysvammaisten henkilöiden asumisen tarpeita ja toiveita, heidän mahdollisuuksiaan osallistua ja tehdä itsenäisiä päätöksiä asumisen suhteen. Kehitysvammaisten henkilöiden lisäksi kartoitin omaisten ja työ- ja päivätoiminnan henkilökunnan mielipiteitä kehitysvammaisten mahdollisuuksista osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Tavoitteena oli selvittää, vastaavatko nykyiset Hämeenlinnan kaupungin tarjoamat asumisen palvelut kehitysvammaisten henkilöiden tarpeeseen ja minkälaisia asioita pitäisi ottaa huomioon tulevaisuudessa. Kiinnostus kehitysvammaisten asumisen kehittämiseen, heidän mahdollisuutensa osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä itsemääräämisoikeuden toteutuminen olivat tutkimukseni lähtökohtana.

Suomessa vammaisten henkilöiden asemaa on edistetty kehittämällä lainsäädäntöä. Matti Vanhasen hallituksen aikana tehtiin periaatepäätös kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämisestä vuosina 2010–2015 ja hallitus päätti silloin, että toimenpide-ehdotuksia lähdetään toteuttamaan. Pääasiana oli laitospaikkojen vähentäminen ja muiden asumismuotojen tarjoaminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.) Vuoden 2019 lopussa kehitysvammaisia henkilöitä asui laitoshoidossa enää yhteensä 556 asiakasta, joista pitkäaikaisasiakkaita oli 452 (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2021). Terveys- ja

hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan vuoden 2019 lopussa ryhmämuotoisessa asumisessa asui 9155 henkilöä. Ryhmämuotoisissa kodeissa on henkilökunta läsnä ympäri vuorokauden. Ohjatun asumisen yksiköissä asui 1885 henkilöä, näissä henkilökuntaa on osan vuorokaudesta. Tuetun asumisen vaihtoehdossa, eli omassa vuokra- tai omistusasumisessa asui 2097 henkilöä. Tässä vaihtoehdossa tukea saa omaan kotiin. (Rieppo, Hintsala 2021, 8–15.)

Kehitysvammaisten laitoshoidon vähentäminen ja aikuisten kehitysvammaisten henkilöiden muuttaminen edellyttävät uusien asuntojen ja asumisen vaihtoehtojen tarjoamista edelleen. Kehitysvammaisten henkilöiden asumisen palveluiden selvittäminen, kehittäminen ja heidän omien mielipiteidensä kuuleminen ovat ajankohtaisia asioita huomioiden vuonna 2023 tuleva sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus ja YK:n vammaissopimus. Oikeus tehdä itsenäisiä päätöksiä ja heidän kuulemisensa kaikissa kehitysvammaisia henkilöitä koskevassa päätöksenteossa sisältyvät lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta (1977/519, Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta 381/2016/ 42 ja 42a§). Henkilöiden itsensä kuuleminen ja osallistuminen palveluiden suunnitteluun on myös YK:n vammaissopimuksen artiklassa (2016, 21). Heillä on myös oltava yhtäläinen mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan, kuin kaikilla muillakin ihmisillä.

Burakoffin, Hakalan ja Somerin tutkimuksessa vuodelta 2015 ”Onnistuneita valintoja yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa”, selvisi, että kehitysvammaiset ihmiset eivät saa tarpeensa mukaan apua ja tukea osallistuakseen omien asioidensa käsittelyyn. Heidän läheisiään ja työntekijöitä kuunnellaan enemmän kuin heitä itseään. Tutkimuksen tulokset poikkeavat nykyisistä lain ja YK:n sopimuksen velvoitteista, että kehitysvammaisella henkilöllä on oltava mahdollisuus saada päättää omista asioistaan. Tutkimus vahvisti myös ajatusta siitä, että tarvitaan enemmän erilaisia kommunikoinnin ja ilmaisun työkaluja ja että palvelujen tarpeen arviointiin kiinnitetään entistä enemmän huomiota. (Burakoff, Hakala, Somer 2015, 15.)

Tutkimusaiheeni valintaan vaikutti oma kiinnostus kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen ja itsenäiseen päätöksentekoon ja pitkäaikainen kokemus niin kehitysvamma- kuin vammaistyöstä. Hämeenlinnan kaupungin intressinä oli asumisvaihtoehtojen tarve ja pohdinta siitä, pitäisikö kaupungin järjestää omiana palvelunaan enemmän kehitysvammaisten asumispalveluita ja minkälaisella aikataululla erilaisia asumispalveluita tarvitaan.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu kehitysvammaisuuden, osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden käsitteistä. Tutkimus on laadullinen ja aineiston olen kerännyt järjestämällä keskustelutyöpajoja kehitysvammaisille henkilöille, heidän omaisilleen ja päivä- ja työtoimintojen henkilökunnalle. Tällä tavoin sain eri näkökulmista tietoa yhtäläisyyksistä ja eroista asumiseen liittyvistä tarpeista ja toiveista.

2 TAUSTA, TAVOITE JA TARKOITUS

Tässä luvussa käsittelen kehitysvammaisten henkilöiden asumista säätelevää lainsäädäntöä sekä yleisiä periaatteita, mitkä vaikuttavat asumispalveluiden järjestämiseen.

2.1 Tutkimuksen tausta

Hämeenlinnan kaupungissa on tarjolla kehitysvammaisille henkilöille erilaisia asumispalveluita, kaupungin omana tuotantona sekä ostopalveluina. Asumispalveluyksiköiden rakentamisessa ei ole selvitetty asiakkaiden tai vanhempien mielipiteitä, vaan rakentaminen on perustunut kaavamaiseen rakentamiseen. Viime vuosina Hämeenlinnan rakennettu viidelletoista (15) henkilölle tarkoitettuja asumispalveluyksiköitä. Asumisen erilaisten vaihtoehtojen tarjonta on viime vuosina tapahtunut kilpailutuksen ja hankintalain mukaan ja suuri osa palveluista hankitaan ostopalveluina. (Hämeenlinnan kaupunki 2018.)

Kehitysvammaisen henkilön mahdollisuus valita missä, kuinka ja kenen kanssa asua, ovat edelleen rajalliset. Itsemääräämisoikeus ja osallisuus liittyvät kehitysvammaisten henkilöiden elämään, kuten muidenkin ihmisten. Kehitysvammaisella henkilöllä on monesti enemmän tuen tarvetta päätöksen tekemiseen ja mahdollisuuksiin osallistua. Erityisesti arkeen liittyvät isommat päätökset eivät välttämättä onnistu ilman läheisten apua. Muuttaminen lapsuudenkodista on iso päätös ja kehitysvammaisen henkilön kuuleminen, hänen toiveensa tulee ottaa huomioon. Asumisen palveluita lähdetään useimmiten miettimään palvelusuunnitelman teon yhteydessä.

Palvelusuunnitelma tehdään Hämeenlinnassa vammaispalvelun työntekijöiden toimesta ja kehitysvammaisen henkilö sekä lähi-ihmiset ovat avainasemassa palvelusuunnitelman laadinnassa. Läheisillä voi olla ensiarvoisen tärkeää tietoa,

mitä kehitysvammaisen henkilö ei välttämättä itse osaa kertoa. Palvelusuunnitelmaan kirjataan kaikki henkilöä koskevat suunnitelmat ja toiveet ja palvelut hänen elämänsä koskien (Laki sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista 22.9.2000/812).

Kehitysvammaisten henkilöiden toiveet ja tarpeet liittyen asumiseen ovat samankaltaisia kuin muillakin ihmisillä (Rieppo, Hintsala 2021). Asunnon sijainti, ystävien ja vanhempien lähellä asuminen kuten myös palveluiden sijaitseminen lähellä, ovat myös kehitysvammaisille henkilöille tärkeitä asumispaikkaa mietittäessä Monella on toiveena asua omassa tavallisessa kodissa, jossa voi tehdä omia elämän valintoja. Kuitenkin useimmiten tarjolla on edelleen ryhmäkodin kaltaista asumista. (Rieppo, Hintsala 2021, 8–15.)

2.2 Kehitysvammaisten henkilöiden asumisen palvelut Hämeenlinnassa

Hämeenlinnan kaupungilla on yksi kaupungin oma asumispalveluyksikkö Matinkulmakodit, missä asuu ikääntyneitä kehitysvammaisia henkilöitä, jotka tarvitsevat runsaasti tukea päivittäisissä toiminnoissaan ympäri vuorokauden. Kaupungin omaa palvelua on myös Virvelinrannan päivätoimintakeskus, mikä tarjoaa arkin klo 7–17 välillä toimintaa runsaasti apua tarvitseville henkilöille ja etusijalla ovat vanhempiensa luona asuvat kehitysvammaiset henkilöt. Virvelinrannan tiloissa järjestetään tilapäisen huolenpidon palvelua neljänä viikonloppuna kuu-kaudessa, tukemaan mm. omaishoitajana toimivien vanhempien arkea. (Hämeenlinnan kaupunki 2022.)

Kaupungissa on isojen palveluntuottajien (Mehiläinen, Attendo) palveluasumisyksiköitä, joissa asuu runsaammin apua tarvitsevia henkilöitä. Nämä ovat pääasiassa 15 asukkaan yksiköitä. Lisäksi yrityskauppojen vuoksi aikaisempia pienempiä asumisyksiköitä on yhdistetty osaksi isoja yrityksiä, siten että joitakin tukiasuntoja ja pienempiä ryhmämuotoisia asunoja on edelleen tarjolla. Kaikki asumispalveluyksiköt sijaitsevat yhtä lukuun ottamatta Hämeenlinna kaupungin keskustan tuntumassa. Kuntaliitoksessa Hämeenlinnaan liitetyssä Lammin pitäjässä sijaitsee yksi Attendon asumispalveluyksikkö. (Hämeenlinnan kaupunki 2022.)

Hämeenlinnan Erityisasuntosäätiöllä on kolme erilaista asumispalveluyksikköä. Säätiö tarjoaa ikäihmisten, vammaisten, mielenterveys- ja päihdekuntoutujien sekä eri tavoin erityisen tuen tarpeessa oleville henkilöille asumispalveluita sekä parantaa heidän asunnon saantimahdollisuuksiaan. Säätiö on Hämeenlinnan kaupungin tytäryhtiö ja toimii in- house periaatteella, eli kaupunki ostaa säätiöltä heidän tarjoamiaan palveluita hämeenlinalaisille henkilöille. Hämeenlinnan Erityisasuntosäätiöllä on kehitysvammaisille henkilöille kolme erilaista asumista tarjoavaa yksikköä; Mäyränkoti, Mäyränpesä sekä Kotipesä. Näistä Mäyränkoti tarjoaa ympärivuorokautista ryhmäasumista sekä kehitysvammaisille, että vammautuneille henkilöille. Lisäksi talossa on henkilöille omia asuntoja. Mäyränpesässä on ryhmäasumista sekä omia asuntoja, henkilökunta on paikalla klo 7–21. Kotipesässä on tuettua asumista ja henkilöillä on omat asunnot sekä yhteinen koontumistila, henkilökunta on paikalla klo 7–21. Kotipesän vieressä on lisäksi tukiasuntoja Erityisasuntosäätiön omistamassa kerrostalossa. (Hämeenlinnan Erityisasuntosäätiö, nd ja Hämeenlinnan kaupunki 2018, 39.)

Laitosasumisen purkamisessa Kanta- Hämeessä toimittiin nopeasti ja vuonna 2009 yhdistettiin Pääjärven kuntayhtymä ja Uudenmaan erityispalvelut kuntayhtymä, jolloin nimeksi muodostui Eteva kuntayhtymä. Pääjärven alueella asuneet henkilöt hajautettiin asumaan Hämeenlinnan kaupungin ja siihen liitettyjen pitäjien alueelle. Viimeiset asukkaat Pääjärven laitosalueelta muuttivat uusiin asumispalveluihin v. 2012. (Eteva 2021.)

Eteva kuntayhtymä tarjoaa vammaisalan osaamiskeskuksena laajasti palveluja kehitysvammaisille henkilöille ja muille erityistä tukea tarvitseville henkilöille ja heidän perheilleen. Hämeenlinnassa sijaitsevassa toimipisteessä tarjotaan asumispalveluita, kehitysvammapsykiatrian osaamista, asiantuntijapalveluita; esimerkiksi intensiivi- ja tutkimusjaksoja sekä pidempiä kuntoutusjaksoja. Palvelut on tarkoitettu henkilöille, ”joilla on vaativia erityistarpeita liittyen mielenterveyden ja autismikirjon häiriöihin tai muista syistä johtuvaan haastavaan käyttäytymiseen”. Eteva tarjoaa myös päivätoimintaa kehitysvammaisille henkilöille. (Eteva 2021.)

Hämeenlinnan kaupunki on panostanut perhehoidon kehittämiseen ja omana palveluna tarjoaa perhehoitoa ikäihmisille sekä kehitysvammaisille henkilöille. Perhehoitoa voidaan käyttää sekä pitkäaikaiseen että lyhytaikaiseen asumiseen. Perhehoidosta vastaava kaupungin vammaispalvelun työntekijä myös valmentaa uusia perhehoitajia. (Hämeenlinnan kaupunki 2022.)

Olin työntekijänä mukana järjestämässä Hämeenlinnan vammaispalvelun ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiön kaksi ”Asumisen ilta”- nimistä tapahtumaa Virvelinrannan päivätöiminnan tiloissa vuonna 2019. Silloin kerrottiin erilaisista asumisen vaihtoehtoista ja palveluita tarjoavat yritykset esittäytyivät. Asumisen iltatilaisuudet osoittivat, että asumisen vaihtoehtoja on kehitettävä ja erityisesti kehitysvammaisen ihmisen omista toiveista lähtien. Kiinnostuksesta erilaisten kehitysvammaisten asumismuotojen kehittämiseen ja Hämeenlinnan kaupungin tarpeesta löytää erilaisia vaihtoehtoja, lähdin kartoittamaan kaupungin palveluiden kehittämisen tarvetta.

2.3 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa 18–30 v hämeenlinalaisten kehitysvammaisten henkilöiden toiveita ja ajatuksia asumiseen liittyen. Selvitin, pystyvätkö he osallistumaan ja tuomaan tarpeensa asuinpaikkansa valinnassa näkyviin. Selvitin heidän omia mielipiteitään siitä, minkälaista tukea he mahdollisesti tarvitsevat asumisessa omassa kodissa ja minkälainen kodin pitäisi olla. Tarkoituksena oli lisäksi selvittää, onko Hämeenlinnassa tarpeen mukaisia asumisen mahdollisuuksia ja minkälaisia asumispalveluita tulisi olla. Näitä samoja teemoja käsiteltiin omaisille ja päivä- ja työtoimintojen henkilökunnalle järjestetyissä keskustelutyöpajoissa.

Keskustelutyöpajat muokkasivat tutkimuksen näkökulmaa ja vaikka lähdin tutki-
maan itsemääräämisoikeutta, näkökulmaksi hioutui aineistosta lähtevä tarkastelu kehitysvammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollisuuksista asumisen asi-

oihin liittyen. Osallistumismahdollisuus liittyy itsemääräämisoikeuteen ja on helpommin havaittavissa tutkimusaineistosta. Osallistumiseen kuuluu mahdollisuus tehdä valintoja ja käydä keskustelua asioista.

Tutkimuskysymyksiksi valikoituivat:

1. Millä tavalla kehitysvammainen henkilö pystyy osallistumaan päätöksentekoon tulevaisuuden asumispaikkaa valittaessa?
2. Minkälaisia tarpeita kehitysvammaisilla henkilöillä, heidän omaisillaan ja työntekijöillä on kehitysvammaisten asumisen suhteen?
3. Miten kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä ja henkilökunnan toiveet ja asumispalveluiden tarjonta kohtaavat Hämeenlinnassa?

2.4 Aikaisempia tutkimuksia

Kehitysvammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden asumisesta on tehty jonkin verran erityisesti vammaisjärjestöjen toimesta, esimerkiksi Paula Immosen ja Aspa-säätiön tutkimus Härkätien sosiaali- ja terveystalouden yhteistoiminta-alueen kehitysvammaisten asumista ja asumispalveluita koskien Liedon, Kosken (TI), Marttilan ja Tarvasjoen, sekä sillä alueella toimivan Killoin Kehitysvammaisten Tuki ry:n tarpeista (Immonen 2014).

Kehitysvammaliiton v. 2021 ilmestyneessä tutkimuksessa ”Tavalliseen asumiseen? Puheenvuoroja omasta kodista ja asumisesta” on runsaasti tietoa kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyvistä uusista ajatuksista ja mahdollisuuksista, joita kuntien on lähdettävä edistämään. Teos koostuu useiden kirjoittajien ja haastateltujen henkilöiden asumiseen ja asumisen osallisuuden näkökulmiin. Teoksen johdannossa kehitysvammaisten henkilöiden sanotaan olevan asumisen valinnan mahdollisuuksissaan ”takamatkalla” muihin ihmisiin verrattuna, eikä heillä ole vielä kukaan mahdollisuutta tehdä itsenäisiä valintoja missä, ja kenen kanssa he haluaisivat asua (s. 7–8.) Riepon ja Hintsalan teoksessa vuodelta 2021, korostuu uusien, erilaisten asumisvaihtoehtojen etsiminen ja toteuttami-

nen, kehitysvammaisten henkilöiden lähtökohdista ja toiveista käsin. Kuvan 1 kaltaisia ryhmäkotimallisten asumispalveluiden vähentäminen on myös Riepon ja Hintsalan selvityksessä. Teoksesta löytyy mielenkiintoinen luku Seinäjoen kaupungin perustamasta monialaisen erityisasumisen työryhmästä, missä suunnitellaan kehitysvammaisten henkilöiden asumisen ja palveluiden kokonaisuutta yhteistyössä eri viranomaisten kanssa. Lisäksi on tutkittu Settlementtiasuntojen asumisessa asuvien kehitysvammaisten henkilöiden mielipiteitä heidän asumistarjonnastaan. (Rieppo, Hintsala 2021, 70, 80–90.)

Kivistön väitöskirja v. 2014 käsittelee vaikeasti vammaisten henkilöiden osallisuutta. Tutkimuksessa selvisi, että ympäristön esteellisyys vaikuttaa merkittävästi osallisuuteen. Vammaisen henkilö ei voi valita mihin voi mennä tai mihin osallistua juuri ympäristön esteiden, kuten portaiden vuoksi. Tutkimuksessa selvitettiin myös asenteiden merkitystä osallistumiseen. Ihmisten käyttäytyminen vammaisia henkilöitä kohtaan voi olla väheksyvää, heitä ei huomioida, heille ei puhuta. Vammaisen henkilön kohtaaminen ja aito kuunteleminen edistävät osallistumista. Palveluissa esimerkiksi työntekijän oikeanlainen asenne, kiireettömyys, riittävät resurssit ja asiakkaan mahdollisuus tehdä omia valintoja vahvistavat osallisuuden kokemusta. (Kivistö 2014.)

Saija Sihvosen opinnäytetyössä vuodelta 2020 tutkittiin erityisen tuen tarpeessa olevien henkilöiden asumisen toiveita ja tuen tarvetta Imatralla. Tutkimukseen osallistui 18 vastaajaa ja se toteutettiin postitse lähetetyllä kyselylomakkeella. Tutkimuksen mukaan yli puolet vastaajista asui itsenäisesti omassa asunnossaan pienen tuen avulla. Tuen tarpeet lisääntyivät yli 36-vuotta. Asuinympäristön rauhallisuus ja palvelujen läheisyys koettiin tärkeiksi asumisen viihtyvyyttä lisäksi tekijöiksi. Turvallisuutta asumiseen toivat läheiset ihmiset sekä vuorokaudenajasta riippumatta heti saatavilla oleva apu ja tuki. (Sihvonen 2020.)

Tuula Koiviston ja Veera Korpelan pro gradu työssä haastateltiin 20 kehitysvammaisen henkilön omaista vuosina 2016–2017 aiheena kehitysvammaisen nuoren muuttaminen omaan asuntoon. Tutkimuksessa vanhemmat kertovat, että aloite muuttoon tulee yleensä kehitysvammaisilta itseltään. Tulosten mukaan vanhemmat antavat kyllä kehitysvammaisten itse tehdä päätöksiä, mutta vanhempien

mielipiteellä on suuri vaikutus päätöksenteossa. Vanhemmilla on vahvoja mielipiteitä ja he haluavat turvallisen asuinpaikan ja ovat huolissaan, että saako heidän aikuinen lapsensa riittävästi tukea. (Koivisto & Korpela 2018.)

Kansainvälistä tutkimusta itsemääräämisoikeutta koskien on tehty runsaasti esimerkiksi Englannissa, Kanadassa ja Australiassa. Kanadalainen tutkimus Taylor, Cobigo ja Ouellette-Kuntz tekemänä, selvitti nuorten aikuisten kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista. Heidän tutkimuksessaan päätelmänä oli, että perheet antavat kehitysvammaisen päättää itseään koskevissa asioissa, mutta on sellaisia päätöksiä, mitkä vanhemmat tekevät koska he tietävät asiat paremmin. (2019, 1116–1128.)

Niina Kähkönen haastatteli progradu- työhönsä kahdeksan kehitysvammaisen henkilön läheistä ja heidän käsityksiään osallisuuden toteutumisesta asumisratkaisuihin liittyvässä päätöksenteossa. Tuloksen mukaan kehitysvammaisen osallisuuteen vaikuttaa hänen saamansa tuki sekä henkilön toimintakyky. Rajoituksia asumisen asioissa päättämiseen tuovat palvelujen saatavuus, rajalliset vaihtoehdot sekä suhtautuminen kehitysvammaisen henkilön omien mahdollisuuksien tukemiseen. (Kähkönen, 2018.)

Ville Simulan pro gradutyössä ” Te ette päätä, me päätetään” tekijä haastatteli kahdeksaa kehitysvammaista henkilöä itsemääräämisoikeudesta ja sitä tukevia ja mahdollisesti estäviä tekijöitä. Hänen mukaansa lähi-ihmisillä, työntekijöillä ja työpaikan käytännöillä on suuri merkitys itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Arkipäivän asioissa päätöksenteko on helpompaa, mutta mitä merkityksellisemmästä asiasta on kyse, sen pienemmäksi muuttuu oikeus itse päättää. (Simula, 2020.)

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja vammaispalveluja koskevan lainsäädännön mukaan, vammaisten henkilöiden osallisuutta on parannettava kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa. Palveluiden on vastattava vammaisten ihmisten yksilöllisiin tarpeisiin. (Osallisuustyöryhmän raportti s.10.)

2.5 Taustalla oleva lainsäädäntö

Kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asemaa koskevat monet lait, perustuslaista lähtien. Perusoikeudet sisältävät esimerkiksi oikeuden elämään, liikkumisvapauden, oikeuden työhön ja sosiaaliturvaan sekä osallisuuteen (Suomen perustuslaki 1999/731). YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus on Suomessa ratifioitu vuonna 2016.

Suomessa itsemääräämisoikeutta määrittävät perustuslaki 11.6.1999/731, sosiaalihuoltolaki 30.12.1999/1301, yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325, laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812 sekä erityislait, kuten kehitysvammalaki 23.6.1977/519. Lisäksi itsemääräämiseen vaikuttaa erilaiset kansainväliset sopimukset, kuten esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976) ja YK:n vammaissopimus.

Lakien ensisijaisuudesta johtuen, jokaisella henkilöllä on mahdollisuus tarvittaviin sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin. Sosiaalihuoltolain mukaan tulee jokaiselle ihmiselle taata hänen tarvitsemansa sosiaalipalvelut ja asiakkaan hyvä kohtelu. Sosiaalipalveluiden on oltava asiakaslähtöisiä sekä niiden tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Asiakkaan etu on aina huomioitava ja erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden hyvinvointia tulee edistää ja epäkohtia poistaa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta mukaan jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, vamman, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa ja sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta 812/2000 § 9).

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista korostaa asiakkaan osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta sosiaalihuollon palveluissa. Palveluiden on oltava asiakaslähtöisiä ja ketään syrjimättömiä. Laissa asiakkaalla on merkittävä rooli palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Asiakkaan toiveet ja mielipiteet on huomioitava ensisijaisesti ja asiakkaalla on oikeus tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja olla mukana palvelusuunnitelmaa laadittaessa. Jos asiakkaan päätöksentekoa vaikeuttaa hänen sairautensa tai vammansa, hänellä on oltava laillinen edustaja tai hänelle läheinen ihminen mukana hänen etuaan ajamassa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812.)

Kehitysvammalain mukaan kunnan on järjestettävä sellaisen henkilön asuminen muulla tavoin, joka ei voi asua omassa kodissaan mutta ei tarvitse laitoshoidoa. Asumispalveluita voidaan järjestää sekä sosiaalihuoltolain että vammaispalvelulin mukaan (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519). Kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyy usein avun tarve, ja muuttaminen omaan asuntoon ei välttämättä käynnisty samalla tavalla kuin muiden nuorten kohdalla. Vanhemmilla, omaisilla ja kunnan vammaispalvelun työntekijöillä on merkittävä rooli asumisen asioissa.

Erityishuollon palveluita saavan ihmisen itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista on tuettava ja edistettävä. Kehitysvammaiselle henkilölle on annettava riittävästi tukea ja apua, että hän pystyy tekemään omia päätöksiään suhteessa asumiseen. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519). Erityishuollossa olevan kehitysvammaisen henkilön toivomuksia, mielipiteitään ja yksilölliset tarpeita on aina huomioitava päätöksiä tehtäessä. Lisäksi laki velvoittaa edistämään ja ylläpitämään henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Itsemääräämisoikeutta vahvistettiin kehitysvammalaissa kahdella pykälällä (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 42 § ja 42 a §) vuonna 2016.

Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhdistäminen uudeksi yhteiseksi laiksi on kevään 2022 aikana kunnissa lausuntakierroksella. Lakien yhdistämisen tarkoituksena on vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset oikeudet kaikilta osin tavanomaiseen elämään, oikeuteen tehdä valintoja. Nykyisiä kehitysvammaisille

tarkoitettuja palveluja on kehitetty nimenomaan erillisinä palveluina ja lakimuutoksen tarkoitus on kehittää yleisiä, kaikille soveltuvia palveluita (Harjajärvi 2015, 18.) Hallituksen esityksessä uutta vammaislakia sovellettaisi henkilöihin, joilla on vammasta tai sairaudesta aiheutuvia, pitkäaikaisia toimintakyvyn rajoituksia ja jotka tarvitsevat välttämättä toisten ihmisten apua ja tukea jokapäiväisissä toimensaan. Hyvinvointialueilla on järjestettävä sellaisia erityispalveluita, joita ei muiden lakien mukaan järjestetä. Esityksessä korostetaan henkilöiden toimintarajoitteita ja niistä johtuvia avun tarpeita, eikä diagnoosi määrittäisi avun saamista. (Hallituksen esitys 159/2018.)

3 KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN ASUMINEN

Kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyvät vahvasti itsemääräämisoikeuden ja osallistumisen käsitteet. Tässä luvussa kerron lyhyesti kehitysvammaisuudesta lain tulkinnan mukaan ja miten kehitysvammaisuutta voidaan määritellä eri tavoin. Luvun loppuosa koostuu asumiseen liittyvästä osallisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta. Tässä luvussa käsittelen myös nykyisin kehitysvammaisten asumiseen liittyviä kehittämissuunnitelmia.

3.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa ja jotka ovat kehitysvamma- ja vammaispalvelulain tarkoittamia henkilöitä. Kehitysvammalain mukaan kehitysvammainen on ”henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemaansa palveluja”. Lakiin on lisätty kohta, että kehitysvammadiagnoosia ei välttämättä tarvita, vaan henkilö voi olla muuten erityisen tuen tarpeessa, hänelle voidaan palveluita järjestää erityishuollon mukaisesti. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.) Vammaispalvelulain mukaan vammaisella henkilöllä tarkoitetaan ”henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista” (Vammaispalvelulaki 1987, 8§).

Kasken (2012) teoksessa kehitysvammojen ilmaantuvuutta selitetään niin, että ne johtuvat geneettisistä kromosomi- ja perintötekijämuutoksista, aivoepämuodostumista ja oireyhtymistä, raskauden aikana tulleista kehityshäiriöistä, synnytykseen liittyneistä vaurioista, mahdollisesti lapsuudenaikaisista infektiosta, tapaturmista. Lisäksi on tuntemattomia kehitysvammaisuutta aiheuttavia syitä. (Kaski ym 2012.)

Kehitysvammaisuuden määrittely on muuttunut eri tavoin eri aika aikakausina. Lääketieteellinen malli on vahva, kehitysvammalle annetaan diagnoosi ja henkilöä määritellään sen mukaisesti. Kehitysvammaiset henkilöt itse määrittelevät itsensä esimerkiksi sukupuolen, työn tai parisuhteen kautta, eivät niinkään saamansa diagnoosin mukaan. Sosiaalisen näkökulman kautta kehitysvammaisuutta ja vammaisuutta ajatellaan niin, että yhteiskunnan asettamat esteet ja rajoitteet sekä asenteet tekevät joidenkin ihmisten ominaisuuksista vammaisuutta. (Verner 2021.)

Asumisen palveluiden lisäksi ja tueksi kehitysvammaisen henkilö voi olla oikeutettu vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avustajan palveluun kodin ulkopuolella. Asumispalveluiden sisältöön kuuluu, että kehitysvammaiset henkilöt saavat henkilökunnalta tarvitsemaansa apua, tukea ja ohjausta. Kodin ulkopuolella liikkumisessa ja osallistumisessa voi kehitysvammaisella henkilöllä olla avun tarvetta ja siihen kehitysvammaisella henkilöllä on vammaispalvelulain mukaan oikeus. Nykyisen vammaispalvelulain määrittelyn mukaisesti kehitysvammaisen henkilön on pystyttävä kertomaan, mihin ja miten hän henkilökohtaista apua tarvitsee (Vammaispalvelulaki 1987, 8§).

YK:n vammaissopimuksen mukaan vammaisuuden määritelmä sisältää ensisijaisesti ihmisoikeuksiin liittyvän käsityksen. Vammaisuutta ei enää määritellä pelkästään lääketieteellisin termein tai sosiaalisista syistä johtuvaksi vaan lainsäädännön perustana ovat ihmisoikeudet. Vammaisilla henkilöillä tulee olla samat oikeudet ja mahdollisuudet kuin kaikilla muillakin ihmisillä. Ihmisoikeudet eivät ole sopimuksen mukaan olleet joka puolella maailmaa itsestään selviä. (Invalidiliitto 2019.)

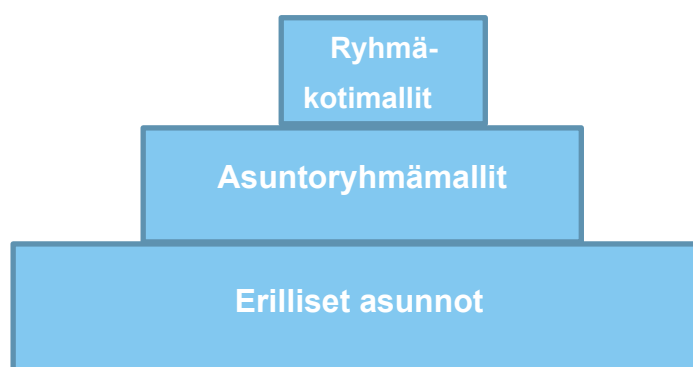
3.2 Kehitysvammaisten asumisen toimenpiteitä

Hallituksen periaatepäätöksen mukaan v. 2010 käynnistyi Kehas- ohjelma (Kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen ohjelma). Sen tavoitteena oli, että vuoden 2020 jälkeen kukaan kehitysvammaisen henkilö ei asu laitoshoidossa. Kehas- ohjelman mukaan kehitysvammaisten henkilöiden asumisessa

tarvitaan erilaisia vaihtoehtoja, valinnan mahdollisuuksia sekä asumisen yksilöllisyyttä, kehitysvammaisten henkilöiden tarpeista ja toiveista lähtien. Ohjelman yhtenä toimenpide-ehdotuksena oli, että kunnat ottavat tavallisessa asuntokannassa olevat asunnot myös kehitysvammaisten henkilöiden käyttöön riittävän tuen avulla. Näillä toimenpiteillä vahvistetaan myös kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. (STM 2016, 7.)

Asuntopoliittisen työryhmän raportissa vuodelta 2020 määritellään kaikkia ihmisiä, myös kehitysvammaisia henkilöitä koskevat asuntopoliittiset tavoitteet. Asuntopoliittikan tavoitteena on edistää erilaisiin tarpeisiin vastaavaa asuntotarjontaa. Sen myötä asuntojen ja niiden ympäristöjen tulee olla esteettömiä, laadukkaita, terveellisiä sekä turvallisia. Tavoitteiden mukaan monipuolinen ja monisukupolvinen asukasrakenne tekevät asuinaluista kaikille sopivia. (Ympäristöministeriö 2020, 23.)

Kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyvissä vaihtoehtoissa halutaan lisätä yksilöllisyyttä ja valinnanmahdollisuuksia. Kuviossa 1 esitetään Kehitysvamma-alan neuvottelukunnan mukaisten tavoitteiden malli, jonka tarkoituksena on lisätä erillisten asuntojen määrää ja nykyisten ryhmäkotimallisten asumisyksiköiden määrän vähentäminen. Tämä tarkoittaa sitä, että ryhmäkotiasumista vähennetään ja asumisen ratkaisut tulee toteuttaa yksilöllisesti ja perustuen kehitysvammaisten henkilöiden tarpeisiin. (Kvank 2010.)

Kuvio 1. Asumisen erilaisia malleja. Kehitysvamma –alan neuvottelukunta 2010. Kvank 2010.

Kehitysvamma-alan neuvottelukunnan (2010) tekemässä selvityksessä kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettujen asuntojen tulee sisältää oma ulko-ovi, eteinen, keittiö, erillinen makuutila, säilytystiloja, oma oleskelutila, kylpyhuone ja tarvittavat viestintäyhteydet. Tilojen on oltava liikkumisen suhteen esteettämiä ja turvallisia. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan laatuvaatimusten mukaan oman asunnon lisäksi on oltava käytössä myös yhteisiä tiloja. Henkilöille, jotka tarvitsevat erityisen paljon tukea ja hoivaa on oltava mahdollisuus ryhmäkoti-malliseen asumiseen pienissä yksiköissä. Sijainti lähellä vanhempia, työ- tai päivätoimintaa ja harrastuksia ovat merkityksellisiä. (Kvank 2010, 3–4.)

Kuntalain mukaisesti kunnilla on velvollisuus nimetä vammaisneuvosto. Vammaisneuvostolle määritellyissä tehtävissä neuvoston on varmistettava, että vammaisilla on todellisia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Vammaisneuvostolla on oltava mahdollisuus osallistua kunnan toiminnan suunnitteluun, kun asiat koskevat esimerkiksi vammaisten henkilöiden osallisuutta, hyvinvointia ja heidän tarvitsemiaan palveluita. (Kuntalaki 410/2015.) Vammaisneuvoston asemaa vahvistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen (sote) ja uusien hyvinvointialueiden toiminnan alkaessa.

Suomessa vuonna 2023 aloittavat uudet hyvinvointialueet ja palvelujärjestelmän muutokset ovat vielä suunnitteluasteella ja voivat tuoda paljon muutoksia nykyisiin palveluiden järjestämistapoihin. Kanta-Hämeen hyvinvointialue on kooltaan suuri ja päätökset tehdään silloin yhtenevästi koko alueella, ei pelkästään Hämeenlinnan palveluissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa ovat keskeisinä tavoitteina ”asiakasosallisuuden, asiakaslähtöisyyden ja palvelujen saataavuuden kehittäminen”. (Valtioneuvosto n.d.)

Hämeenlinna kuuluu uudistuksen myötä Kanta- Hämeen hyvinvointialueeseen. Alueeseen kuuluvat Hattulan, Hausjärven, Hämeenlinnan, Janakkalan, Lopen ja Riihimäen kunnat, Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä, Riihimäen seudun terveyskeskuksen kuntayhtymä sekä Kanta-Hämeen sairaanhoitopiiri (Oma-Häme 2020).

3.3 Kehitysvammaisen henkilön osallisuus asumisen suunnitteluun

Edistämällä osallisuutta lisätään kehitysvammaisten henkilöiden hyvinvointia ja tuetaan heitä olemaan yhdenvertaisia yhteiskunnassa. Jokaisella Suomen kansalaisilla on mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen sekä oikeus sananvapauteen, itsemääräämisoikeuteen ja omien mielipiteiden ilmaisemiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 55–56.) Kehitysvammaisten henkilöiden osallistumista päätöksentekoon on vahvistettu lakiin perustuen ja kehitysvammaisten henkilöiden omat toiveet ja tarpeet kirjataan palvelusuunnitelmaan. Osallisuutta lisäämällä parannetaan palvelujen asiakaslähtöisyyttä ja lisätään asiakkaan itsetuottamusta. Kun asiakas pääsee osallistumaan, hän on valmiimpi ottamaan vastuuta ja on tyytyväisempi. Sihvon mukaan osallistuminen auttaa asiakasta myös pärjäämään asioidensa hoitamisessa jatkossa entistä paremmin. (Sihvo ym. 2015, 16.)

Osallisuus tarkoittaa sitä, että jokainen ihminen tuntee kuuluvansa yhteiskuntaan ja ympärillään olevaan yhteisöön. Ihmisellä on oltava mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin ja ympäristössään tapahtuviin asioihin. Osallisuus muuttuu mutta ei vähene ihmisen omien resurssien ja tarpeiden muuttuessa. Kaikilla on oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista, on mahdollisuus kertoa mielipiteensä sekä vaikuttaa osaltaan niihin asioihin, mistä terveys ja hyvinvointi koostuvat. (Sihvo, Isola & kumpp. 2015, 10.)

”Palvelut asiakaslähtöisiksi” – kärkihankkeessa vuodelta 2016–2018, osallisuutta on määritelty seuraavasti: ”ihminen tuntee kuuluvansa yhteisöön ja yhteiskuntaan ja, että hän voi vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin. Osallisuus rakentuu ja muuttuu ihmisten omien resurssien, tarpeiden ja toimijuuden edellytysten mukaan. Siihen liittyy oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista, mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa terveyttä ja hyvinvointia määrittäviin tekijöihin”. ”Palvelut asiakaslähtöiseksi” –kärkihanke ja ”Asiakasosallisuuden toimintamalli” –osahankkeet ovat vieneet eteenpäin palvelujärjestelmän näkökulmasta keskeisintä asiakasosallisuuden vahvistamisen tavoitetta. (STM 2018, 10.) Hankkeen mukaan vain asiakaslähtöisillä palveluilla voidaan taata kustannustehokkaita ja vaikuttavia palveluita.

Kehitysvammaisten henkilöiden osallistumisen esteinä voivat olla työtavat, toimintakulttuurit sekä organisaatioiden rakenteet. Teoksessa *Marginaalit ja sosiaalityö* pohditaan osallisuutta ja osallistumista siten, että jos osallistumisen mahdollisuudet ovatkin näennäisiä, eikä asiakkaalle anneta riittävästi mahdollisuuksia omatoimisuuteen ja osallistumiseen, sosiaalityön tavoite asiakaslähtöisyydestä ei voi toteutua. Tällöin ihmisten täysivaltainen kansalaisuus muuttuu ainoastaan kohteena olemiseksi. (Juhila, Forsberg, Roivainen. 2002, 75.)

Asiakasosallisuus tarkoittaa osallisuutta, sitä, että kehitysvammaisilla henkilöillä on mahdollisuus toimia sekä vaikuttaa omassa asiassaan sekä yleisesti palveluissa (Kivistö, Heini, Kontu & co 2019, 18). Vanhempien ja läheisten tuki on tärkeää, ja he vaikuttavat osaltaan kehitysvammaisen henkilön mahdollisuuksiin tehdä itsenäisiä päätöksiä sekä osallistumiseen asioidensa hoitamiseen.

Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi teoksen (2017) mukaan nykyisin käynnistetään paljon erilaisia hankkeita. Kaikissa hankkeissa kehitetään aina uudenlaisia sovelluksia ja uusia käsitteitä, joita ei hyödynnetä käytännössä. Tutkimuksiin perustuvia tuloksia ja tietoja jää käyttämättä. Hankkeissa asiakkaiden osallistumisesta on puhuttu käyttäen erilaisia termejä, kuten kokemusasiantuntijuus, kehittäjäasiakkuus sekä yhteistoiminnallinen tekeminen ja kehittäminen. Nyt käytetyimpänä puhutaan enemmän kehittäjä- ja vaikuttaja-asiakkuuksista. (Niskala, Kairala & Pohjola 2017, 8–9.)

Matthiesin mukaan erityisesti marginaaliryhmien osallisuuden edistämässä sosiaali- ja terveyspalvelut ovat tärkeässä osassa. Palveluiden tehtävänä on edistää osallisuutta sekä tarjota tukea heikommassa asemassa oleville henkilöille. Sosiaali- ja terveysalaa koskevat vaatimukset ovat myös kasvaneet ja käytettävissä olevien työntekijöiden ja henkilökunnan saatavuuden vaikeudet tekevät asiakkaiden osallistumisen mahdollisuuksista ja tukemisesta hyvin haasteellista kaikissa pohjoismaissa. (Matthies 2016, 4–8.) Palveluiden sisältö ja työntekijät ovat vielä tärkeämmässä roolissa osallisuuden tukemisen onnistumisessa.

Osallisuuden onnistumisessa on huomioitava asiakkaan omat ja lähi-ihmisten kokemukset. Kokemukset huomioiden pystytään paremmin vastaamaan asiakkaan

tarpeisiin palveluiden suhteen. (Meriluoto 2015, 66.) Myös Kivistön mukaan asiakkaan osallistumisen kautta muodostuu tehokkaampia ja vaikuttavampia palveluita. Omien valintojen tekeminen ja itsemääräämisoikeus toteutuvat parhaiten, kun asiakkaalla on oikeasti mahdollisuus osallistua. (Kivistö 2014, 47.) Osallisuuden ja osallistumisen tärkeys välittyy kaikista hankkeista ja kirjallisuudesta, mutta miten asiat käytännön toiminnassa toteutuvat, on vielä vähemmän tutkittua tietoa.

Osallisuuden merkityksellisyys on kirjattu myös sosiaalihuoltolakiin, perustuslakiin ja kuntalakiin. Asiakasosallisuus tarkoittaa asiakkaan ja asiakasryhmien mahdollisuuksia palveluiden suunnittelemiseen, niiden kehittämiseen ja myös palveluiden onnistumisen arvioimiseen (THL 2021).

YK:n vammaissopimuksen 12:ta artikkelin mukaisesti kaikilla ihmisillä on omalla tavallaan mahdollisuus tehdä päätöksiä. Toiset henkilöt tarvitsevat päätöksentekoonsa tukea toisilta ihmisiltä tai viranomaisilta ja sitä on järjestettävä (YK:n sopimus 12 artikla). Yleissopimuksen 19. artiklassa ”Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä” määritellään, että vammaisilla ihmisillä on oikeus valita missä ja minkälaisessa paikassa haluaa asua ja myös kenen kanssa. Artikla velvoittaa sopimuksen allekirjoittaneita maita järjestämään erilaisia vaihtoehtoja vammaisten henkilöiden asumiseen myös omassa kodissa. (Hakala, 2014, 3.)

Vammaisten osallisuutta tutkivassa raportissa (2019) kyselyyn vastanneiden henkilöiden toiveena oli, että asiakkaan palveluita suunniteltaessa, siihen osallistuisivat kaikki asiakkaan asioissa mukana olevat henkilöt yhteistyössä. Omaisten ja läheisten huomioiminen nähtiin hyvin tärkeänä, erityisesti esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla. Tämä antaa mielenkiintoisen näkökulman siihen, että usein tuodaan esiin, että vammaisen henkilön oman mielipiteen kuuleminen on tärkeintä. (Heini, Hokkanen, Kontu, Kunttu, Lindroos, Ronimus 2019, 36.) Asumisen asioista mielipiteen kertominen ja päätöksen tekeminen voivat olla niin vaikeita asioita, että on tärkeää kuulla vammaisen henkilön lisäksi hänen lähi-ihmisiä. Vammaisen henkilön osallisuus, osallistuminen päätöksentekoon toteutuu paremmin, kun hän saa tukea ja apua siihen.

Suomessa kehitysvammaisille henkilöille tarjotaan asumisen palveluita palvelun tuottajan näkökulmasta. Palveluntuottajaa ja kuntaa kiinnostavat asumisen kustannukset ja se, että tarjolla olevat yksiköt ovat aina täynnä, että niissä ei ole tyhjiä asuntoja. Asumispalvelut on jaoteltu ja niitä järjestetään esimerkiksi runsaasti apua tarvitseville henkilöille, pienemällä tuella tarvitseville henkilöille ohjattua ja autettua asumista sekä pientä tukea tarvitseville tuettua asumista. Nämä avun tarpeet perustuvat henkilöiden toimintakykyyn ja sen puutteisiin, osittain diagnoosiin. Tavalliseen asumiseen- teoksen mukaan omasta kodista puhuminen on luonut vääränlaista tietoa ja on voitu ajateltu, että kehitysvammaisen henkilön tulee olla hyvinkin itsenäinen ja selvitä arjen haasteista yksin. Tällaiset käsitykset voivat vaikuttaa siihen, että kehitysvammaiset henkilöt eivät ole muuttaneet pois lapsuuden kodista, vanhempien luota omaan asuntoon tai asumispalveluihin. Palveluasumista ei ole ajateltu omassa kodissa asumisena, vaan että asuminen tapahtuu asunnossa, jolloin sillä on eri merkitys. (Rieppo, Hintsala 2021, 17.)

3.4 Kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeus asumiseen liittyen

Vammaispalveluiden käsikirjan (2020) mukaan itsemääräämisoikeus on mahdollisuutta tehdä päätöksiä omaa elämää koskien ja oikeutena määrätä omaa elämää. Asiakkaan on myös voitava osallistua ja vaikuttaa itseään koskevien palveluiden suunnitteluun sekä toteuttamiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.) Itsemääräämisoikeus on jokaiselle ihmiselle kuuluva perusoikeus ja siihen liittyy kysymys, käytetäänkö kehitysvammaiseen henkilöä kohtaan vallankäyttöä toisten ihmisten toimesta.

Itsemääräämisoikeuden toteutumisessa myös muiden ihmisten asenteet vaikuttavat. Luotetaanko kehitysvammaisen kykyyn tehdä itsenäisiä päätöksiä, vai halutaanko heidän ottavan vastaan kaikki mitä tarjotaan? Vanhemmilla ja lähi-ihmisillä on vahvojakin mielipiteitä asioista kuten myös viranomaisilla. Itsemääräämisoikeuden perustana palveluiden suhteen ovat palvelutarpeen arvioinnit ja -suunnitelmat. Niihin osallistuminen ja omien mielipiteiden ja toiveiden ja ajatusten kirjaaminen ovat tärkeitä ja lisäksi niitä pitää kuunnella ja lähteä toteuttamaan

(Vammaispalvelulain 3 a §). Kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyy usein avun tarve, ja muuttaminen omaan asuntoon ei välttämättä käynnisty samalla tavalla kuin muiden nuorten kohdalla. Vanhemmilla, omaisilla ja kunnan vammaispalvelun työntekijöillä on merkittävä rooli asumisen asioissa.

Itsemääräämisoikeutta voidaan rajoittaa vetoamalla henkilön turvallisuuteen sekä hänen terveyttään tai hyvinvointiaan uhkaavilla tekijöillä, mikä tekee itsemääräämisoikeuden merkityksen epäselväksi. Kuntien asettamat työryhmät, jotka päättävät viimekädessä asumispalveluiden itsemääräämisoikeuden rajoituksista, ovat haastavan tilanteen edessä arvioidessaan tärkeitä asioita. Asumispalveluissa henkilökunnan velvollisuus on miettiä sellaisia toimintatapoja, mitkä edistävät itsemääräämisoikeutta ja viimesijaisesti tulee käyttää rajoittavia toimenpiteitä. Mietitäänkö näitä kunnolla, vai vaikuttavatko vanhat toimintatavat asumisessa, ohjaavat henkilökunnan työvuorot esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden saamaa palvelua? Asumisessa tulisi olla riittävä määrä henkilökuntaa, mutta kuntien taloudelliset paineet vaikuttavat tähän. (Hintsala & Seppälä & Teittinen 2009.)

Itsenäinen asuminen saattaa olla kehitysvammaiselle henkilölle liian vaativa tilanne. He saattavat olla hyvin riippuvaisia vanhemmistaan ja läheisistään ja itsenäiseen asumiseen liittyviä taitoja ei riittävästi. Myös valintojen tekeminen voi olla liian vaikeaa ja siihen tarvitaan tukea. Läheisiltä tarvitaan ohjausta ja tietoa, mitkä tukevat henkilön itsenäisiä mahdollisuuksia tehdä valintoja ja päätöksiä. Päätöksiä ei kuitenkaan tehdä henkilön puolesta. Tämän vuoksi pitää olla mahdollisuuksia erilaisiin ryhmämuotoisiin ja riittävästi apua tarjoaviin asumispaikkoihin. Tämä tosin vähentää omaa päätöksentekoa paikan valinnan suhteen ja ryhmämuotoisen asumisen mahdollisuudet sekä haasteet on silloin kohdattava. (Kosken-Tausta, Nevalainen, Sauna-aho 2013, 20.)

Suomessa on rakenteellisia ja suunnittelun esteitä kehitysvammaisten omien valintojen tekemiselle. Osallistuminen ja kehitysvammaisen henkilön omien mielipiteiden kuuleminen eivät ole kehittyneet tarpeeksi. Edelleen palveluista ei löydy sellaisia palveluita ja tukia, joita monet kehitysvammaiset henkilöt tarvitsisivat. Siksi on valittava tarjolla olevista palveluista, vaikka niitä ei haluttaisi eivätkä ne

olisi sopivia. (Ripatti 2019, 11.) Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen on selkeä vammaispoliittinen tavoite ympäri maailmaa. Itsemääräämisoikeuden lisäämiseen tarvitaan työkaluja, mitkä helpottavat kehitysvammaisten henkilöiden päätöksentekoa ja mahdollistavat valintojen tekemistä. Valintojen tekemistä on harjoiteltava koko ajan, vain niin niitä pystyy tekemään. (Shogren, Rifenbark, Hagiwara 2019, 55–69.)

Päivi Topo (2013, 5–7) esittää kuvion 2 mukaisia itsemääräämisoikeuden ulottuvuuksia, jotka vaikuttavat siihen, voidaanko puhua kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Hänen mukaansa näiden kaikkien ulottuvuuksien on sisällyttävä toimintaan, jotta itsemääräämisoikeus oikeasti toteutuu. Lähtökohtana on se, että jos henkilölle ei anneta riittävästi tietoa ja sellaisessa muodossa, että hän ymmärtää, ei hänelle anneta mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon. Päätöksentekoa varten kehitysvammaisen henkilö tarvitsee myös erilaisia vaihtoehtoja asiasta, muuten ei voida puhua oikeasta päätöksenteosta. Itsemääräämisoikeuteen liittyvä päätöksenteko jää keskeneräiseksi, jos päätöksen jälkeen toiminnassa ei tapahdu mitään, jos annetaan tehdä päätös mutta päätöksen mukaan ei toimita. Kehitysvammaisen henkilön toimintakyky, hänen tarvitsemansa ja saamansa apu ja tuki vaikuttavat siihen, kuinka hän voi osallistua päätöksentekoon. Kuvion yksityisyys merkitsee sitä, että jos kehitysvammaisen henkilö tarvitsee runsaasti apua, sitä enemmän päätöksenteosta puuttuu hänen omaa yksityistä tarvettaan ja tapaansa tuoda asia esiin. Päätöksenteossa ja päätösten toteuttamisessa olisi kuitenkin juuri näiden yksityisten tarpeiden esiin tuleminen tärkeää. (Topo 2013.)

Kuvio 2. Topo 2013. Itsemääräämisoikeuteen liittyvät ulottuvuudet

Tuetussa päätöksenteossa kehitysvammaisella henkilöllä on tukihenkilö tai useampi tukihenkilö, jotka auttavat erilaisten päätösten tekemisessä. Tukihenkilönä voi toimia esimerkiksi joku läheinen, ystävä tai vaikka virkamies. Kehitysvammaisen henkilö tekee päätöksensä itse, mutta hän saa tukihenkilöltä tukea ja apua. Valintojen ja päätösten tekeminen voi olla vaikeaa, tukihenkilö voi tuoda asian helpommin hallittavaksi. (THL 3.9.2019 nettisivu.) Kehitysvammaisen henkilö saattaa tarvita tavanomaista enemmän apua ja tukea tehdessään ratkaisuja ja valintoja asioissaan. Erityisesti sellaisessa päätöksenteossa, mitkä liittyvät asumiseen. Asumiseen liittyen kehitysvammaiselle henkilöllä, kuten muillakin, voi epärealistisia ajatuksia, miten pärjää yksin asuessaan. Siksikin on tärkeää, että henkilöt saavat tukea ja ohjausta asioiden hoitamisessa ja heitä tuetaan tekemään päätöksiä, myös tilanteissa, kun asiat ovat menneet pieleen.

Suomen lainsäädännössä ei ole säännöksiä tuettuun päätöksentekoon. Tuettuun päätöksentekoon on kuitenkin annettava mahdollisuus ja esimerkiksi vammaispalvelulain mukaan voidaan tehdä päätöksiä myöntää apua päätöksentekoon. Henkilökohtaisen avun yhtenä tarkoituksena on auttaa henkilöä toteuttamaan valintojaan ja sitä kautta turvata itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista. Kun henkilö tarvitsee apua asioiden tekemiseen, kuuluu avustajan rooliin omien valintojen ja päätöksenteon tukeminen. Tärkeää on muistaa,

että avustaja ei tee päätöksiä henkilön puolesta. (Kehitysvammaisten Tukiliitto 2017.)

Katja Burakoffin (2015, 99) mukaan tuettu päätöksenteko on Suomessa vielä varsin uusi terminä. Tuettua päätöksentekoa tehdään kaikissa arjen tilanteissa, joissa kehitysvammaisen henkilö otetaan jollain lailla mukaan päätöksen tekemiseen, hänelle annetaan mahdollisuuksia valita ja häntä autetaan tekemään valintoja sekä päätöksiä, ilman että hänen puolestaan päätetään. Kehitysvammaisella henkilöllä on myös oikeus tehdä väärinä päätöksiä ja oppia niiden kautta, kuten kenellä tahansa. On kuitenkin huolehdittava siitä, että kehitysvammaisen henkilö ei tee sellaisia päätöksiä, mitkä vaarantavat hänen terveytensä ja turvallisuuttaan. (Burakoff 2015.)

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa käsittelen laadullisen tutkimuksen menetelmää, tutkimuksen eettisiä arvoja, tutkimuksen aineiston keruun menetelmää ja toteutusta sekä aineiston analysointia.

4.1 Laadullinen tutkimus

Tämän laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Aineiston analyysin avulla kuvaan kehitysvammaisten asumiseen liittyvää problematiikkaa kuvaamalla ja tulkitsemalla vastauksia. Aineiston analyysi tapahtui käyttäen aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sarajärven ja Tuomen mukaan sisällönanalyysin avulla pyritään järjestämään saatu aineisto tiiviiseen ja selkään muotoon. Näin ei kadoteta aineiston sisältämää tietoa ja mahdollisesti sekavasta aineistosta muodostetaan selkä ja mielenkiintoinen, helposti luettava kokonaisuus. (Sarajärvi, Tuomi 2018.)

Laadulliseen tutkimukseen osallistuvat henkilöt tulisi saada puhumaan avoimesti omista tutkimuskohteena olevista, mahdollisesti aroistakin asioista ja tutkimuksen tekijän pitäisi pystyä olemaan neutraali tutkimustilanteessa. Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena on saada esiin erilaisia näkökulmia, joiden kautta asiaa voidaan tarkastella. ”Aineistoa ei ole tarkoitus esitellä yksityiskohtaisesti vaan siinä määrin, jotta tutkija voi perustella ne väitteet, joita hän esittää”. Saadusta aineistosta luodaan sellainen kokonaisuus, josta voidaan tehdä perustellut johtopäätökset tutkimuksen kohteena olevasta asiasta. (Puusa, Juuti 2020.) Laadullisella tutkimuksella saadaan vastauksia, jotka eivät aina ole yksilöllisiä ja vastaukset voivat myös vaihdella, eikä tutkimuksella pyritään löytämään tilastollisia yleistyksiä (Sarajärvi, Tuomi 2018 luku 3.4). Keskustelutyöpajoissa vastauksiin saattoi vaikuttaa myös vieressä istuvan henkilön vastaus.

4.2 Tutkimuksen eettinen pohdinta

Eettisen keskustelun ja toiminnan pohjana on vahva lainsäädäntö, mutta se ei yksistään riitä tekemään toiminasta eettisesti oikeanlaista. Lakien tulkinta asiakkaan asioiden hoitamisessa mahdollistaa yksilöllisiä ratkaisuja, jotka voivat olla asiakkaan tilanteessa eettisesti kestäviä. Filosofi Amartya Sen mukaan ihminen tarvitsee tarjolla olevista palveluista mahdollisimman paljon tietoa ja erilaisia vaihtoehtoja pystyäkseen tekemään oikeanlaisia, omaa elämää koskevia päätöksiä. Tämä tarkoittaa, että yhteiskunnan tarjoamat vaihtoehdot ja niiden tarjonta ovat kaikille mahdollisia. Vuorovaikutus kehitysvammaisten henkilöiden ohjauksessa ja auttamistilanteissa tulee olla kunnioittavia ja ilmapiirin on oltava sellainen, että henkilö kykenee asioitaan tuomaan esiin. (Etene, 2011, 15, 21, 23.)

Sosiaalityön perustana ovat eettiset arvot ja ne vaikuttavat siihen, miten työskennellään ja miten suhtaudutaan kehitysvammaisiin henkilöihin. Valtakunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan suositukset työntekijöiden toiminnalle sisältävät asiakkaan ja heidän perusoikeuksiansa ja ihmisarvonsa kunnioittamisen ja että asiakkaan etu on aina ensisijainen sosiaali- ja terveydenhuollon työssä. (Etene, julkaisuja 38.) Itsemääräämisoikeutta koskevia tutkimuksia on tehty jonkin verran lain muuttumisen myötä.

Itsenäisten päätösten tekemiseen liittyy kysymys siitä, kuka voi tehdä ns. vajaa-valtaisen henkilön asioita koskevia päätöksiä. Annetaanko kehitysvammaisille henkilöille mahdollisuus tehdä huonoja valintoja ja kenen mielestä ne ovat huonoja valintoja. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on huomioitava, vaikka henkilön toimintakyky olisi heikentynyt. Monella kehitysvammaisella henkilöllä on edunvalvoja, jonka tehtävä on huolehtia erityisesti taloudellisista asioista. Edunvalvojan tarvetta ei välttämättä ole, jos kehitysvammainen henkilö saa asioiden hoitamiseen riittävästi tukea. Huomioitavaa on kuitenkin, että jos kehitysvammainen henkilö omalla toiminnallaan aiheuttaa vahinkoa itselleen, hän tarvitsee edunvalvojaa asioiden hoitamiseen. Usein vanhemmat toimivat kehitysvammaisen henkilön taloudellisten asioiden hoitajana. (Holhoustoimilaki 1999/442 8§, Etene 2010, 21.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan kehitysvammaisen henkilö on vajaakykyinen lain lääketieteellisen tutkimuksen tekemisen määrittelyn mukaisesti (488/1999). Siitä huolimatta vajaakykyinen henkilö antaa suostumuksensa osallistua tutkimukseen itse. Tutkijan on kunnioitettava itsemääräämisoikeutta ja vapaaehtoisuuden periaatteita, vaikka tutkimukseen ei ole pyydetty lailliselta edustajalta suostumusta. (Tenk 2019, 10.) Tutkimukseen osallistujilla on ollut mahdollisuus kieltäytyä olemasta mukana, ja he ovat voineet poistua keskustelutyöpajan aikana ja tältäkin osin on noudatettu eettisen neuvottelukunnan ohjeita. Keskustelutyöpajan luonteesta johtuen laillisen edustajan suostumusta ei voida pitää välttämättömänä, koska kaikki henkilöt pystyvät itse tekemään päätöksen, osallistuuko keskusteluun asumisen asioista. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan tutkija on perehtynyt aikaisemman työuransa kautta tutkittavaan asiaan, yhteisöön, kulttuuriin sekä palveluihin ja kehitysvammahuollon historiaan eikä aiheuttanut tarpeetonta haittaa tutkimuksellaan. (Tenk 2019, 8.) Tenkin ohjeiden mukaisesti kehitysvammaisten henkilöiden edustajia informoitiin kirjeellä keskustelutyöpajoista, ja koska tutkimus toteutettiin ilman henkilötietojen keruuta sekä käsittelyä, on eettisen neuvottelukunnan ohjeita noudatettu (Tenk 2019, 21).

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia on julkaissut ammattihenkilöstölle eettiset ohjeet, joiden mukaan työntekijän on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja ihmisarvoa. Asiakkaalle on kerrottava erilaisista mahdollisuuksista ja antaa riittävästi tietoa tehdä itsenäisiä päätöksiä ja tarjota hänelle mahdollisuuksia valita (2017, 12). Asiakkaan osallisuutta on lisättävä, kertomalla häntä itseään koskevista asioista ja mahdollisuuksista ilmaista mielihiteensä ja sitä kautta parantaa hänen vaikutusmahdollisuuksiaan. Työntekijällä on myös velvollisuus tunnistaa asiakkaan vahvuuksia ja auttaa häntä ottamaan niitä käyttöön. (2017, 16–19.) Työntekijällä tässä tutkimuksessa viitataan tutkimuksen tekijään, jota koskee sosiaalialan eettinen vastuu.

Tutkimuslupa anottiin Hämeenlinnan kaupungilta ja keskustelutyöpajoissa jokaiselta kehitysvammaiselta henkilöltä pyydettiin kirjallinen lupa nauhoitetun materiaalin käyttämiseen. Omaisilta ja työntekijöiltä pyydettiin suullisesti lupaa.

4.3 Tutkimusaineiston keruu ja toteutus

Aineiston keruu tapahtui keskustelutyöpajoja järjestämällä, koska olemalla suorassa vuorovaikutuksessa niin kehitysvammaisten henkilöiden kuin heidän lähi-ihmistensä kanssa pystyin huomioimaan ja havainnoimaan myös tunnelmaa, eleitä ja ilmeitä. Keskustelutyöpaja toimii hyvin kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla, koska siinä pystyi havainnoimaan heti, onko kysymys liian hankala ja miten sitä pitää kysyä toisella tavalla.

Selvitin keskustelutyöpajaan osallistuneiden henkilöille tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät. Henkilöiden oikeuksiin kuuluu se, että osallistuminen keskustelutyöpajaan oli vapaaehtoista, jokaisella on oikeus kieltäytyä osallistumasta ja lähteä tilaisuudesta kesken pois ja kieltää keskustelun käyttäminen tutkimusaineistona. Tutkimusta tehdessä, työpajoja nauhoitettaessa ja tutkimuksen sekä tulosten arvioinnissa noudatettiin huolellisuutta, tarkkuutta ja rehellisyyttä. Toisten tutkijoiden tekemät tutkimukset otettiin huomioon viittaamalla tutkimuksessa heidän julkaisuihinsa. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 218–219.)

Tutkimusluvan saatuani olin yhteydessä Hämeenlinnan kaupungin Kehitysvammaisten päivätoimintaan ja pyysin henkilökuntaa välittämään tiedon keskustelutyöpajoista asumisen asioissa, 18–30 v asiakkaille. Kirjallinen kutsu sisälsi tiedon myös vanhemmille tarkoitetuista keskustelutyöpajoista. Samalla tavoin olin yhteydessä Työvalmennussäätiö Luotsille sekä Kuurojen Palvelukeskus Sampolaan. Heidän kauttaan tiedote meni heidän asiakkailleen ja näiden vanhemmille.

Vaikka osallistujat ovat Hämeenlinnan palvelujen käyttäjiä, omaisia ja työntekijöitä, heidän henkilöllisyytensä ei tutkimuksesta selviä. Keskustelutyöpajat olivat vapaata keskustelua ja keskustelun pohjaksi kerroin varsinaisista tutkimuskysymyksistäni. Keskustelu laajeni koskemaan asumista muutenkin, siihen liittyviä taitoja ja siihen, mikä on tärkeää itse asumisessa, ei niinkään itsenäiseen päätöksenteon mahdollisuuteen tai osallistumiseen. Näissä tilanteissa palautin keskustelua takaisin aiheeseen.

Keskustelutyöpajoja oli yhteensä seitsemän, osallistujat yhteensä, taulukon 3 mukaisesti. Keskustelutyöpajat ajoittuivat marraskuun 2021 ja tammikuun 2022 välille ja noudatimme korona-ajan suojautumis- ja kokoontumisrajoituksia. Taulukossa 3 on kootusti eri keskustelutyöpajoihin osallistuneiden määrät. Keskustelutyöpajan aluksi esittelin itseni ja kerroin, missä opiskelen ja mikä on tutkimukseni tarkoitus ja tavoite. Kerroin myös, että tilaisuudesta voi poistua silloin kun haluaa.

Taulukko 3. Keskustelutyöpajoihin osallistujat

	Virvelinranta (omaisille tilaisuuksille järjestettiin vain Virvelinrannassa)	Sampola	Työvalmennussäätiö	YHTEENSÄ
kehitysvammaiset henkilöt	7	7	4	18
omaiset	4			4
työntekijät	11	5	9	25
KAIKKI YHTEENSÄ				47

Keskustelutyöpajat aloitin Virvelinrannan päivätoimintakeskuksesta. Päivätoiminnassa käy 18–65 v. henkilöitä, joilla on runsaasti avun tarvetta jokapäiväisissä toimissaan. Päivätoiminnan tarkoitus on ”asiakkaan itsenäisten elämäntaitojen vahvistaminen, toimintakyvyn ylläpitäminen sekä osallisuuteen tukeminen” (Hämeenlinnan kaupunki 2022). Virvelinrannan päivätoimintakeskuksen toimintaan osallistuu arkipäivisin klo 7–17 välillä noin 50 kehitysvammaista henkilöä. Lisäksi viikonloppuisin järjestetään lyhytaikaisen huolenpidon palvelua ja omaishoidon

tuen vapaiden viettoon mahdollisuutta pienissä ryhmissä yhdessä päivätoiminnan siiven tiloissa. Päivätoiminnassa kävijöistä suurin osa asuu asumispalveluissa ja osa vanhempinsa luona. (Hämeenlinnan kaupunki 2022.)

Päivätoiminnan työpajaan 2.11.2021 osallistui viisi henkilöä ja 21.12.2021 haastattelin kahta henkilöä, koska he olivat pois varsinaisen keskustelutyöpajan ajankohtana.

Vanhemmille ja läheisille järjestin kaksi keskustelutyöpajaa, 2 ja 3.11. 2021 klo 17.30–19.30. Vanhempien ja läheisten osallistuminen oli vähäistä ja paikalla oli yhteensä neljä henkilöä.

Kuurojen Palvelusäätiö Sampola tarjoaa ”monipuolista virkistys- ja työtoimintaa asiakkaille. Toiminnan tavoitteena on tuoda asiakkaiden elämään sisältöä ja laadua toiminnallisen kuntoutumisen ja mielekkään tekemisen avulla”. Sampola on perinteisesti tarjonnut palveluasumista, kotiin annettavia palveluita ja työtoimintaa viittomakielisille kuuroille, kuurosokeille ja puheella kommunikoiville kuulonäkövammaisille henkilöille, mutta myös kehitysvammaisille henkilöille. (Kuurojen Palvelusäätiö 2018.) Keskustelutyöpaja 3.11.2021 ja osallistujia oli seitsemän. Näillä henkilöillä on osalla runsasta avun tarvetta ja kommunikoinnin vaikeuksia, ja he osallistuvat neljänä päivänä viikossa käsityö- ja kokoonpanotöihin.

Työvalmennussäätiö Luotsilla työskentelee arkipäivisin kehitysvammaisia henkilöitä sekä mielenterveyskuntoutujia. Työvalmennussäätiö Luotsi sr on Hämeenlinnan kaupungin tytäryhteisö ja ”se järjestää pääasiassa kehitysvammaisille henkilöille työtoimintaa sekä Viisarin yksikössä, että avotyökohteissa. Työtoiminnan tavoite on tukea asiakkaan kuntoutumisprosessia tai ainakin pyrkiä säilyttämään nykyinen toiminnallinen taso. Työtoiminta vahvistaa myös sosiaalisia taitoja ja näin edistää asiakkaan elämänhallintaa ja -laatua”. (Työvalmennussäätiö 2022.) Keskustelutyöpaja pidettiin 18.11.2021 ja osallistujina oli neljä henkilöä.

Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa käytin keskustelun tukena Kehitysvammaisten Palvelusäätiön, Näin haluan asua- vihkoa. Keskustelun aikana kävimme

yhdessä vihkoa läpi, ja halukkaat ottivat vihon mukaansa ja kertoivat täyttävänsä sen kotona vanhempien kanssa

Keskustelutyöpajat päivätoiminnan ja työtoiminnan henkilökunnalle olivat 14.12, 20.12.2021 ja 18.1.2022. Päivä- ja työtoiminnan henkilökunta tapaavat kehitysvammaisia henkilöitä arjessa ja heille muodostuu myös kuva siitä, minkälaisesta asumisesta olisi hyötyä ja minkälaisia vaihtoehtoja pitäisi olla. Heidän näkökulmansa on hyvin erilainen, he ovat asumisen ulkopuolella, mutta kuulevat ja näkevät, mitä asumisen suhteen tapahtuu tai mietitään.

4.4 Keskustelutyöpajojen analysointi

Jokainen keskustelutyöpaja nauhoitettiin tietokoneelle. Yhteensä nauhoitettua aineistoa kertyi yhteensä viisi tuntia 56 minuuttia 48 s. Kuuntelin nauhoitukset ja kirjoitin ne puhtaaksi siten, että en muuttanut keskustelutyöpajaan osallistuneiden puheita. Nauhoituksia kirjoittaessa jätin pois omat puheeni ja keskityin huomioimaan keskusteluihin osallistuneiden puheet tarkasti. Kirjoitin jokaisen keskustelutyöpajan nauhoituksen Word- tiedostoon, riviväli 1,5 fonttia Arial 12. Aineistoa kertyi tällä tavoin 33 sivua.

Tämän jälkeen vein alkuperäiset ilmaukset word- taulukkoon. Kehitysvammaisten henkilöiden taulukkosivuja kertyi viisi, omaisten ja työntekijöiden 15 sivua. Aineistosta hain tutkimuskysymyksiin soveltuvia ilmaisuja. Alkuperäisistä lauseista poistin kaiken epäolennaisen pelkistämällä. Pelkistetyistä lauseista etsin eri värisiä yliviivauskyniä käyttäen samankaltaisia ilmaisuja, joista muodostuivat alaluokat. Alaluokista kokosin niitä yhdistäviä yläluokkia, joista muodostui pääluokkia ja lopulta yhteinen yhdistävä luokka. Kuvio 3 selventää analyysin etene- mistä ja liitteessä 2 on tarkemmin sama asia Tuomen ja Sarajärven esittämänä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.4.3.)

Kuvio 3. esimerkki analysoinnista

alkuperäinen lause	pelkistetty lause	alaluokka	pääloukka
Mutta ehkä sa- nois, että jos sä haluat. Ei pa- kota mutta jos haluat. Mietin kanssa ja äiti- kin että mietin, miten mulla menee siellä omassa	Äidin kanssa pu- hutaan asumi- sesta	keskustelu	Turvallisuus
varmaan pitäisi olla henkilö- kuntaa. Yksin vois olla vähän vaikeeta	yksin asuminen olisi vaikeaa	henkilökunnan läsnäolo	
heille ehkä enemmän tulis- sen kokeilemi- sen kautta, että onks tää sitä mitä mä haluan	tulisi päästä ko- keilemaan asu- mista ensin	asumisen har- joittelun mahd.	Mahdollisuudet
ja ettei ruoka tuu mistään lai- toksesta, vaan tehdään ite	osallistuminen ruuanlaittoon	arkiset toiminnot	

Pelkistetyissä lauseissa esiintyi hyvin vaihtelevia asioita. Vastajien tapa ymmärtää tutkimuskysymyksiä oli erilainen päivätoiminnassa kävijöiden ja työtoiminnassa kävijöiden kesken, tästä johtuen alkuperäisistä lauseista oli haasteellista muodostaa alaluokkia. Pelkistetyistä lauseista muodostin lopulta neljä alaluokkaa. Nämä alaluokat ovat keskustelu, henkilökunnan läsnäolo, asumisen harjoittelun mahdollisuus ja arkiset toiminnot.

Alaluokista yhdistin aineistosta esiin nousseet asiat kahdeksi pääluokaksi turvallisuus ja mahdollisuudet.

Pääluokat muodostuivat alkuperäisistä lauseista lähteväksi yhdistäväksi luokaksi ”mahdollisuudet osallistua tarpeiden mukaisten asumispalveluiden järjestämiseen”.

5 TULOKSET

Tulosluvussa käsittelen kaikki tutkimuskysymykset omissa alaluvuissaan saadun aineiston perusteella. Tutkimuskysymykset koostuivat mahdollisuudesta osallistua asumista koskevaan päätöksentekoon, asumiseen liittyvistä tarpeista sekä siitä, kohtaavatko nykyiset palvelut ja asiakkaiden tarpeet Hämeenlinnassa.

4.1 Kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua asumista koskevaan päätöksentekoon

4.1.1 Kehitysvammaisten henkilöiden näkemykset mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon

Kehitysvammaiset henkilöt käsittelivät mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon sekä asumiseen liittyviin tarpeisiin hyvin konkreettisesti. Heille mahdollisuus merkitsi keskustelua vanhempien kanssa tai keskittyi siihen, minkälaisia huonekaluja pitää omassa kodissa olla. Keskusteluissa pohdittiin asumista muiden kanssa ja avun saamisen tärkeyttä.

Muuttamiseen liittyi keskustelu vanhempien kanssa, kuinka he kokevat pystyvänsä puhumaan asumisesta, kenen kanssa ja kuunnellaanko heitä. Osallistujat kertoivat puhuvansa ensisijaisesti vanhempiensa kanssa, tai aikovansa puhua, kun on sopiva aika. Osallistujat kertoivat puhuvansa muuttamisesta myös sisarustensa kanssa. Asumispaikan mietintä oli ajatuksissa neljällä osallistujalla lähes päivittäin.

Toiveissa on saada muuttaessa omaa rauhaa ja vähän omaa tilaa. Yksi osallistuja kertoi muuttamisen jälkeen saavansa oman elämän. Suurin osa kertoi, että asuminen kotona on edelleen toiveena, eikä ole kiire muuttaa mihinkään ja että vanhemmat päättävät sitten, kun on aika muuttaa pois kotoa. Toiset kertoivat,

että muuttamisesta ei ole puhuttu lainkaan. Osallistujat kertoivat puhuvansa työ-kavereiden kanssa asumisesta ja muuttamisesta. Kylässä käyminen kaverin asunnossa oli muutamalle tuttua.

Vastausten perusteella osallistumisen mahdollisuuksia on päivittäisissä asioissa, kuten kaupassa toimimisessa, osallistumisessa kotona siivoukseen, oman rahan käyttämisessä. Toiset kertoivat, että vanhemmat päättävät kauppaan menemisestä, mutta kaupassa voi ostaa itse herkuja tai valita oman mielenmukaisia tuotteita.

”Omallalla porukalla puhutaan”

”Ihan rauhassa, ei oo kiire mihinkään”

”oon mä yrittäny aina välillä kysellä mutta ei oo semmosta pakottavaa tilannetta”

4.1.2 Omaisten näkemykset kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon

Omaiset pitivät tärkeänä, että asumisesta keskustellaan ja etsitään oikeita vaihtoehtoja. Omaiset kokivat, että asumispaikasta päättäminen on liian vaikeaa kehitysvammaiselle henkilölle. Omaiset kertoivat, että asumiseen liittyvistä asioista puhutaan kotona, mutta enemmän asumiseen liittyvien taitojen kautta.

Omaiset pohtivat asumisen asioita suhteessa nykyiseen tarjontaan, josta oli hyvin tietoa. Näissä keskusteluissa puhuttiin asumiseen liittyvästä kilpailutuksesta ja tulevasta sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta.

Omaisista mietitytti, pystyvätkö kehitysvammaiset henkilöt realistisesti osallistumaan itseä koskevaan päätöksentekoon. Itsemääräämisoikeudesta puhutaan paljon ja omaisten mielestä se on hyvä asia, mutta asioiden pitää kuitenkin onnistua, esimerkiksi siivoamisen. Itsemääräämisoikeutta ei ole se, että kehitysvammaisen henkilön annetaan kaikissa tilanteissa tehdä päätöksiä ja jotka voivat johtaa vaarallisiin tilanteisiin tai asunnon siivoamattomuuteen. Asumisen ja tu-

levaisuuden asuinpaikan valinta koettiin hyvin vaikeaksi kehitysvammaisen henkilön itsensä tehtäväksi päätökseksi. Omaiset tuntevat omien nuortensa taidot ja toimintakyvyn arjen tilanteissa.

”henkilöt itse pystyvät aika harvoin ihan selkeään ja perusteltuun mielipiteeseen”

”Ei se itsemääräämisoikeus pistä niitä siivoamaan”

4.1.3 Työntekijöiden näkemykset kehitysvammaisten mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon

Työntekijöiden keskustelutyöpajat toivat kahdenlaista näkökulmaa. Toiset työntekijät kannustavat asumiseen itsenäisesti, vastuun antamiseen ja toisaalla selkeästi koettiin, että kehitysvammaisilla henkilöillä on oltava tukea ja apua riittävästi. Työntekijöiden keskustelutyöpajoissa pohdittiin kehitysvammaisen henkilön realistisia mahdollisuuksia tehdä päätöksiä asumistaan koskien.

Työntekijät näkivät vastuun ja mahdollisuuden antaminen kehitysvammaiselle henkilölle vähäisenä. Pohdittiin, annetaanko kehitysvammaisen henkilön tehdä virheitä ja kuka määrittelee jonkin asian virheelliseksi päätökseksi ja miksi. Työntekijöiden mielestä vanhemmat pelkäävät, että asuminen ei onnistu ja ei edes lähdetä miettimään asumisen asioita.

”Että jos on aikuinen ihminen ja sä kykenet itse niin kyllä sitä tarttis muittenkin kuunnella ne tukiympäriillä olevat ihmiset, niin kyllä niitten täytys kunnioittaa sitä”

Työntekijöillä oli kokemus vanhempien vahvasta vaikutuksesta kehitysvammaisten henkilöiden päätöksentekoon. Vanhemmat koettiin mahdollisuudeksi mutta myös esteeksi päätöksentekoon osallistumisessa. Työntekijät kokivat, että toiset kehitysvammaiset henkilöt eivät saa edes mahdollisuutta puhua kotona muuttamisesta tai että jos muuttamisesta on puhuttu, asia jää siihen. Työntekijät pohtivat, kenen tehtävänä on viedä kehitysvammaisen henkilön asumisen toiveita

eteenpäin, jos vanhemmat eivät sitä tee. Etenkin työtoiminnassa kehitysvammaiset henkilöt kertovat ohjaajille toiveitaan ja iloitsevat ja näyttävät myös surullisuutensa, jos kaveri muuttaa mutta omassa asumisessa ei tapahdu muutosta. Työntekijät kertoivat kokevansa riittämättömyyttä ja turhautuneisuutta siitä, että kehitysvammaisen henkilö kertoo, että häntä ei kotona kuunnella, jos esittää toivetta muuttamisesta.

Itsemääräämisoikeus näyttäytyy työtoiminnassa myös puheissa ja toiset ovat hyvin tietoisia siitä, että kaikilla on oikeus päättää omista asioistaan.

”Jotenkin ne vanhemmat saa sen käännettyä, sen asian, vaikka kehitysvammaisen haluaisi toista”

”Ja sitten on niitä, jotka haluaisi tuoda asian esille mutta ei uskalla, kun ajattelee että tulee paha mieli, osaa ajatella sen niin pitkälle”

”Mun mielestä mahdollisuuden kynnyksen ylittäminen on se kaikkein isoin asia. Josne ei saa edes mahdollisuutta”

”Työkaverit on valveutuneita, sanovat helposti sinulla on kuule itsemääräämisoikeus, sinä itse päätät. Kyllä sitä viestiä heiltä tulee omille kavereille, että kuinka tulee toimia ja mitkä oikeudet on”

”Mutta sitten siellä seassa on niitä, jotka pystyisivät itse päättämään asioistaan”

4.2 Kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyvät tarpeet

4.2.1. Kehitysvammaisten henkilöiden näkemykset asumisen tarpeista

Kehitysvammaisten henkilöiden keskusteluissa korostui turvallisuuden merkitys asumisessa. Kehitysvammaiset henkilöt kertoivat, että he tarvitsevat apua ja tukea asumisessa. Tämä kertoi realistisesti heidän omista ajatuksistaan ja kyvystä tiedostaa omia taitoja. Toiselle itsemääräämisoikeus merkitsi tarvetta saada esimerkiksi omaan huoneeseen imuri, että saa siivottua. Toiselle sama kysymys merkitsi sitä, että haluaa asua omassa yksiössä, missä on parveke.

Kodinholdollisten asioiden harjoittelu ennen muuttamista koettiin välttämättömänä. On osattava imuroida ja pestä pyykkiä. Osallistujat pohtivat asumista omassa huoneessa tai asuntoon tarvittavia huonekaluja ja tavaroita. Myös pankkikortin käyttäminen katsottiin asumisen kannalta tärkeäksi.

Asuminen lähellä vanhempia, työpaikan läheisyys ja sukulaisten asuminen lähellä ovat merkityksellisiä asioita. Omassa asunnossa asumiseen liittyi myös se, että on tarve avustajalle, jonka kanssa voi sitten tehdä erilaisia asioita niin asunnossa kuin ulkonakin.

Palveluiden, kuten kauppojen, työpaikan, uimahallin olisi oltava lähellä. Kävelymatka työtoimintaan oli useammalla toiveena. Hämeenlinnan asumispalveluista puhuttaessa kysymys ymmärrettiin ylipäänsä kaupungissa asumiseksi.

”Mä aattelen semmosen niinkun rivitalotyypin, oma asunto ja yhteisiä huoneita”

”en ihan kaupungin vilinässä, vähän kaupungin laitamilla”

”kahvinkeitin pitää olla”, ”sänky tarvii olla”

”sauna pitää olla, että pääsee pesulle”, ”pitää harjotella imurointia”.

”olen miettinyt sitä joskus, että joskus haluaisin muuttaa, yksin ja yksin yksioon missä on parveke, jos semmonen löytyy”

Yksi keskustelutyöpajaan osallistunut henkilö ilmoitti tilaisuuden aikana, että ”Mä haluan pitää suuni kiinni”. Hän täytti itsekseen ”Näin haluan asua”- vihkoa samalla ja liitteessä 3, on kuva hänen vastauksestaan, miten hän haluaisi asua ystävän kanssa yhteisössä muiden ihmisten kanssa.

Kaikki keskustelijat olivat sitä mieltä, että oma asunto on tärkeä, mutta samassa yhteydessä on oltava muita, henkilökuntaa ja kavereita. Kavereiden kanssa oleminen, kahvilla käyminen ja muuten vaan ajan viettäminen heidän kanssaan koetaan tärkeäksi. Useampi mietti, että vanhempia tulee ikävä ja myös että vanhemmille tulisi ikävä, jos muuttaisi. Vanhempia on rauhoiteltu, että muuttaessa pärjää, koska ei ole kuitenkaan ihan yksin.

”ollaan oltu niin lähekkäin koko aika mitä on eletty, ei oo niin irtaantunu”

”en kyllä pärjäisi, se aamuherääminen, ei onnistu”

”joku sellanen missä olis riittävä tuki. ja sitten että olisi ihan yötä päivää. Kakskyt neljä hoo”

”en ole koskaan yksin yötä, ei tulisi mitään”

4.2.2 Omaisten näkemykset kehitysvammaisten asumisen tarpeista

Turvallinen asuminen nousi voimakkaasti esiin, kuten myös arjen rutiinit. Omaiset pitivät tärkeänä, että on oma asunto mutta henkilökuntaa on oltava ympäri vuorokauden ja riittävästi, kaikkien asukkaiden tarpeisiin nähden. Valvonnan tarve, että pidetään huoli nukkumaan menosta, säännöllisestä päivän rytmistä mietitytti.

Toiveena on yksilöllisen asumisen mahdollisuus, että oma nuori huomioidaan omana itsenään ja tarjotaan juuri hänelle sopivaa asumista ja tukea. Kodinomaisuutta korostettiin ja erilaisten vaihtoehtojen merkitystä. Tarve löytää yksilöllisyyttä kunnioittava asumismuoto, missä henkilökunta kohtaa asukkaat yksilöllisesti. Omaisille on tärkeää, että asumispalveluissa olisi heidän omien nuortensa kanssa samanikäisiä nuoria. Jos samassa asumispalvelussa asuu kovasti erilaisia henkilöitä, tuen saamisessa tulee epävarmuutta.

Omaiset kertoivat, että heidän nuorensa puhuvat työpaikalla kavereiden ja sitten kotiin tullaan työpaikalta ja kerrotaan, että kaverit ovat sanoneet, että saa itse tehdä päätöksiä. Omaiset ajattelevat ja toivovat, että työpaikan henkilökunta auttaa nuoria keskusteluissa asumisesta.

”esimerkiksi pyörätuolissa olevalle kuin henkilöillä, jotka näennäisesti pystyy hoitaan asioita, heitä ehkä mielletään ettei he tarvi niin kattavaa tukea ja todellisuudessa he saattaa tarvita sitä paljon tai vaikka enemmänkin”

Asumiskokeilun tai asumisen harjoittelun mahdollisuus nousi vahvasti esiin. Kaivataan henkilöä, joka pystyisi kehitysvammaisen henkilön kanssa tutustua erilaisiin vaihtoehtoihin ja tehdä yhteistyötä vanhempien kanssa. Nyt vanhemmat joutuvat itse miettimään ja tutustumaan vaihtoehtoihin ja kokonaiskuva jää hieman sekavaksi. Kehitysvammaisen henkilön on vaikea tehdä päätöksiä, koska mieli-kuva asumisesta voi olla ihan toisenlainen kuin mitä tosiasiasa sitten onkaan. Kotona vanhemmat ovat koko ajan lähellä ja asumispaikalta odotetaan jotain samanlaisuutta.

Asumista pitäisi voida harjoitella erilaisissa asumispalveluyksiköissä, jotta kehitysvammaisen henkilö näkisi oikeasti, minkälaista asuminen pois vanhempien luota voi olla. Vasta kokeilun kautta pystyy tekemään päätöksiä. Palvelusuunnitelman teon yhteydessä voidaan tuoda muuttamisen asia esiin ja kehitysvammaisen ei välttämättä ymmärrä, mistä loppujen lopuksi on kysymys. Muuttaminen pois omaisten luota voisi tapahtua pikkuhiljaa, että olisi ensin esimerkiksi arkipäivinä pois kotoa ja viikonlopun vanhempien luona.

”Että olis joku ihminen joka kartoittaisi sellaiset paikat, mitä kannattaisi käydä katsomassa”

”Sen takia olis hyvä että olisi monipuolisempikin mahdollisuus tehdä erilaisia kokeiluja eri yksiköissä”

”et pitäis totutella siihen, että olisi pari yötä viikossa tai kolme päivää viikossa. Mutta kun ei ole, ei ole mitään mihin mä luottaisin”

Pelokkuutta siitä, että jos asumisessa tulee vaikeuksia, kuka sen huomaa ja tulkitsee oikein kehitysvammaisen henkilön reaktioita. Omaisia mietityttää myös, että jos tulee vaikeuksia, tehdäänkö asialle mitään vai jatketaanko asumista vaan, eikä vaikeuksiin etsitä ratkaisua.

”kun on nyt turvallinen koti ja hyvä asua ja aikaa antaa apua niin katsotaan niin kriittisesti sitä paikkaa, voi olla liiankin kriittinen sehän luo sitä turvallisuutta. Turvallinen ympäristö, turvalliset ihmiset, ja se rytmitys”

4.2.3. Työntekijöiden näkemyksiä kehitysvammaisten asumisen tarpeista

Työntekijöiden mielestä kehitysvammaisille henkilöille pienet asumisyksiköt olisivat isoja parempia. Näissä kehitysvammaisten henkilöiden tarpeet tulisivat paremmin esiin ja asuminen olisi yksilöllisempää. Luotettava, tuttu henkilökunta mikä olisi tärkeää, vaikka tiedostetaan siihen liittyvät vaikeudet. Oman ikäinen seura, samanhenkinen asukaskunta loisi asumisyksiköstä oikeanlaisen.

Työtoiminnassa kävijöiden kohdalla tarve omista asunnoista tuli selvemmin tarpeena esiin. Työntekijöiden näkemyksen mukaan osa kehitysvammaisista toivoo omaa asuntoa kerrostalossa ja sinne sitten riittävästi säännöllistä tukea, että arjen asiat sujuvat. Kokemuksia epäonnistuneista asumisen ratkaisuistakin oli, mutta niihin tilanteisiin on löydetty sitten uusia ratkaisuja ja henkilön asiat ovat järjestyneet.

Omassa asunnossa asumisessa nähdään tarvittavan tukea, vaikka se olisi vain kerran viikossa tapaaminen. Tunne siitä, että joku käy ja auttaa tarvittaessa. Nyt yksin asuvilla on sekä hyviä että huonoja asumisen kokemuksia, henkilökunta on hyvin selvillä arjen ongelmista.

”Olis joku omakotitalo missä ne olisi niinku kotonaan eikä olisi mitään laitospäinen vaan perhetyyppinen”

”Mun mielestä jokaisella olis se neliömäärä mikä pitää olla ja sitten olis se yhteinen olohuone mihin voisi kokoontua. Mutta voihan siellä ihmisellä olla vaikka pieni keittiö, missä voisi omat kahvit turauttaa kaverille. Vois viihtyä yksinkin omassa huoneessaan. Vois pyytää poikaystävän tai kylään”

”Että kaikista isoin asia on henkilökunta. Että se muodostuu niin paljon se siihen, että minkälainen henkilökunta siellä on. Että se on sitten ihan sama onko se seinä vihree jos siellä niinku on ei hyvä henkilökunta”

Työntekijät pohtivat myös asumisen harjoittelun mahdollisuuksia. Pitäisi olla harjoitteluun mahdollisia asuntoja ja huoneita erilaisissa asumisyksiköissä. Kehitysvammaisille henkilöille pidettiin tärkeänä aluksi käydä tilapäisessä asumisessa ja nähdä ensin, mitä on asua pois vanhempien luota ennen lopullisen päätöksen tekemistä.

”Että siinä vaiheessa, sen kokemuksen kautta, että hän on saanut sen että mitä tää on tää täällä asuminen ja oleminen. Että pitää olla kokemusta siinä ennen kuin pystyy ihan täysin itsenäisesti”

4.3. Kohtaavatko tarpeet ja nykyiset palvelut Hämeenlinnassa

Kehitysvammaisilla henkilöillä vain muutamalla oli tietoa asumisen erilaisista vaihtoehtoista Hämeenlinnassa. Kaksi osallistujaa kertoi, että he haluavat muuttaa tiettyyn asumisyksikköön, koska ovat käyneet siellä ja pitäneet paikasta. Yksi kertoi käyneensä kylässä ja huomanneensa, että ei ole sellainen missä haluaisi itse asua. Yhden henkilön kokemus tuli omaisen kautta, että tutustumiskäynnin jälkeen tietty asumisyksikkö ei varmasti ole sellainen, mihin hän haluaisi muuttaa.

Omaisilla ja työntekijöillä oli hyvä käsitys tarjolla olevista palveluista. Osa oli käynyt tutustumassa asumispalveluihin ja toiset olivat kuulleet muilta vanhemmilta palveluista. Omaisat kokivat, että kokonaisuus palveluista jää hajanaiseksi ja siksi toivottiin apua oikeanlaisen paikan valinnassa. Julkisuudessa välillä käsitellyt puutokset ja väärinkäytökset asumispalveluissa puhuttivat omaisia sekä työntekijöitä.

Työ- ja päivätoiminnassa nähdään hyvin asumisyksiköiden tilanne ja asukkaiden saama apu ja sen puuttuminen. Kehitysvammaiset henkilöt kertovat töissä asumisessa tapahtuneista asioista, joita eivät välttämättä ole kertoneet asumisen henkilökunnalle. Yhteistyön merkitys korostuu, asutaan sitten millä tavoin tahansa. Työntekijät kannattivat pieniä asumisyksiköitä ja perhekotimaisia mahdollisuuksia. Pohdittiin myös, että pitäisi olla haasteellisesti käyttäytyville henkilöille ihan omia asumispalveluita enemmän.

Asumisen vaihtoehtoista oli tietoa erityisesti omaisilla ja työntekijöillä. Nykyisten isojen asumisyksiköiden sijaan toivottiin pienempiä yksiköitä, joissa on riittävästi henkilökuntaa. Kodinomaisuutta korostettiin ja tutun henkilökunnan merkitystä. Nykyisissä asumispalveluissa koettiin olevan hyvin erilaisia asukkaita ja se nähtiin ongelmana. Toivottiin lisää yksilöllisiä mahdollisuuksia ja tukea asumiseen. Työntekijät kokivat yhteistyön asumisen henkilökunnan kanssa olevan tärkeää. Kehitysvammaiset henkilöt puhuvat asumisessa tapahtuvista asioista työpäivän aikana ohjaajille.

Hämeenlinnassa on erilaisia asumisen vaihtoehtoja, jotka eivät kuitenkaan täytä tarpeita riittävästi. Turvallisuuden näkökulmasta tarvitaan lisää asumisen pieniä yksiköitä, joissa on henkilökuntaa ympäri vuorokauden. Haasteellisille asiakkaille tarvitaan omia asumisyksiköitä. Toiveena on myös, että mahdollisuuksia omiin kerros- tai rivitaloasuntoihin olisi enemmän ja että samassa pihapiirissä olisi kuitenkin työntekijä aina tavoitettavissa.

4.4 Vertailua muihin tutkimuksiin

Vertaisin omia tuloksiani uusimpia tuloksia sisältävään Kehitysvammaliiton raporttiin vuodelta 2021 ja Ympäristöministeriön selvitykseen vuodelta 2018. Ympäristöministeriön selvitys on kattava ja liittyy Kehas- ohjelman tavoitteisiin kehitysvammaisten asumisen tarpeista. Kehitysvammaliiton raportissa ”Tavalliseen asumiseen”, havaittiin, että erityisesti nuoret voivat haaveilla omasta asunnosta eivätkä halua perinteiseen ryhmäasumisen asuntoon, missä on yhteisiä tiloja kaikille (Kehitysvammaliitto 2021, 18). Omassa tutkimuksessani kaikki osallistujat kertoivat halusta asua omassa asunnossa, mutta kavereita ja ohjaajia on oltava samassa talossa. Tutkimuksessani kehitysvammaiset henkilöt tarkoittivat omaa asuntoa ryhmämuotoisessa asumispalveluyksikössä.

Kehitysvammaliiton raportissa (2021, 19–21) tuotiin esiin uusia asumisen malleja, missä on huomioitu kehitysvammaisten henkilöiden toiveita ja tarpeita ja ne vaikuttavat oikeansuuntaisilta. Raportissa kerrotaan jaetusta ja yhteisöllisestä asumisesta, jotka tarkoittavat omalle halulle perustuvaan yhteisasumiseen, ei

palveluiden toteuttamisen valikoimalle. Jaettua asumista voisi olla esimerkiksi ”kimppakämpässä” ystävän kanssa. Yhteisöllinen asuminen tutkimuksen mukaan tarkoittaisi jokaisen omaa asuntoa ja sen lisäksi erilaisia yhteisiä tiloja. Tällaisista haaveilivat myös omaan tutkimukseeni osallistuvat kehitysvammaiset henkilöt sekä heidän lähi-ihmisensä. Uusissa tulevaisuuden ajatuksissa olisi myös eri-ikäisiä ja erilaisia ihmisiä asumassa, ei pelkästään kehitysvammaisia henkilöitä ja tämä lisäisi yhteisöllisyyttä ja asumisen rikkautta, kuten tutkimukseeni osallistunut omainen toivoi. (Rieppo, Hintsala 2021.)

YK:n vammaissopimuksen tavoitteena on tarjota kehitysvammaisille henkilöille asumista omissa asunnoissa, samoilla asuinalueilla muiden ihmisten kanssa sekä tarvittavaa tukea asumiseen. Sopimuksen mukaan myös ryhmämuotoista asumista voisi olla jossain määrin. Asumisen erilaisia vaihtoehtoja pitää olla ja sen tulee vastata kehitysvammaisten tarpeisiin. Tarpeiden selvittämiseen liittyy kehitysvammaisten itsensä kuuleminen. Pitkäsen, Huotarin ja Törmän (2018, 83–84) selvityksen mukaan monista hankkeista huolimatta kehitysvammaisten henkilöiden omia toiveita ei vielä ole pystytty tarpeeksi selvittämään. Omassa tutkimuksessani kysyin kehitysvammaisten henkilöiden mielipiteitä, ja he pystyivät osallistumaan omien kykyjensä mukaan. Osallistuminen on mielipiteiden kysymistä ja mahdollisesti myös omaisten ja kehitysvammaisten henkilöiden suunnitteluun mukaan ottamista.

Kehitysvammaisten omien osallistumisen mahdollisuuksien lisäämiselle on löydettävä keinoja. Vanhemmilla on suuri vaikutus, miten kehitysvammaiset henkilöt saavat omat tarpeensa ja mielipiteensä tuotua esiin. On myös viranomaisten tehtävänä selvittää paremmin kehitysvammaisten henkilöiden omia tarpeita ja tukea heitä siinä, että tarpeita myös kuunnellaan ja aletaan toteuttaa. Omasta aineistostani selvisi myös Pitkäsen, Huotarin ja Törmän saama tulos, että vanhemmat eivät pidä itsenäistä asumista turvallisena vaihtoehtona (2018, 84).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kehitysvammaisille henkilöille itselleen kysymys kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksista osallistua asumiseen liittyvään päätöksentekoon, merkitsi keskustelua vanhempien kanssa tai että heillä on mahdollisuus päättää arkisista asioista. Heillä vaikutti olevan hyvät suhteet omaisiinsa ja heidän on helppoa puhua kaikista asioista. Muutama koki, että ei tule kuulluksi kotona. He kertoivat, että voivat asiasta puhua ja se ymmärretään, mutta sitten ei tapahdu mitään. Yksi osallistuja kertoi, että kun äidin kanssa puhuu, tulee helposti riitaa, koska äiti ei halua muuttoa.

Kehitysvammaisilla henkilöillä oli ajatus siitä, että muuttaminen vanhempien luota tapahtuu jossain vaiheessa, mutta ei ole vielä kiire. Kokemus siitä, että ovat niin nuoria, että vanhempien luona voi vielä asua. Samankäiset ns. tavalliset nuoret ovat monesti jo muuttaneet pois vanhempien luota. Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla ikä ei ehkä ole se muuttamista määrittävä tekijä. Vanhemmat kannustavat siihen, että mietitään rauhassa ja pohditaan erilaisia vaihtoehtoja.

Vanhemmat päättävät arjen asioista ja heidän mielipiteitään kuunnellaan ja toimitaan sen mukaan. Osallistujissa oli henkilöitä, jotka olivat puhuneet kotona aiheesta tai jotka pohtivat asiaa aktiivisesti sekä niihin, joille asumisesta puhuminen tarkoitti konkreettisia asioita kuten huonekaluja ja tavaroita.

Vanhempien luona asuvalle kehitysvammaisille henkilöille voi olla vaikeaa miettiä jotain muuta asumismahdollisuutta, koska kotona on asiat hyvin, on turvallista eikä kukaan ole pakottamassa muuttamaan. Keskustelutyöpajoihin osallistuneet nuoret olivat erilaisia ja heidän ajatuksensa selvittäminen olisi vaatinut parempaa tutustumista aiheeseen etukäteen. Heille aihe sinänsä oli mielenkiintoinen, ajatuksia herättävä mutta ehkä liian abstrakti käsitteenä, pohtia jotain sellaista tulevaa, mistä ei oikein vielä tiedä.

Omaiset kokevat, että asumisesta päättäminen on liian vaikea kehitysvammaisen henkilön itsensä tehtäväksi. Tuen tarve asumispaikan valinnassa ja harjoittelun mahdollisuus vaikuttavat päätöksenteon onnistumiseen.

Työntekijöillä oli selkeä mielipide, että kehitysvammaista henkilöistä osalla on mahdollisuus tehdä päätöksiä asumiseen liittyen, mutta toisten omia mielipiteitä ei huomioida lainkaan. Työntekijät nostivat esiin kysymyksen, mitä turvallinen asuminen on, jos vanhemmat ovat jo hyvinkin iäkkäitä. Onko kehitysvammaisen henkilön etu asua silloin vanhemman luona?

Kehitysvammaisten henkilöiden asumisen tarpeisiin liittyvään kysymykseen, vastauksissa korostui turvallisuuden ja tuen tarve. Kehitysvammaisten henkilöiden kolme selkeää asumiseen liittyvää tarvetta olivat turvallisuus, kaverit ja henkilökunnan paikalla oleminen.

Kehitysvammaiset henkilöt toivovat työntekijöitä ympärilleen, tueksi ja avuksi sekä turvaksi. Lisäksi heille on merkityksellistä, että vanhemmat, työpaikka ja palvelut ovat lähellä. Asumisen rauhallisuus koettiin tärkeäksi. Toiset pystyivät kertomaan, että haluavat muuttaa paikkaan, missä on oma asunto ja kavereita. Näistä vastauksista pystyi päättelemään, että asumisen kokonaisuus ei ole ihan selkeä, vaan tärkeää on se, mitä on asunnossa oltava, mutta varsinaista toivetta minkälaisessa paikassa haluaisivat asua, ei osattu sanoa. Tämä poikkeaa esimerkiksi Pitkäsen, Huotarin ja Törmän (2018, 82) tutkimuksesta, jonka mukaan kehitysvammaiset henkilöt toivovat tavallista asumista vuokra-asunnoissa.

Omaiset korostivat yksilöllisen tuen saamista, kodinomaista asumispaikkaa. Heille merkityksellistä on, että paikka mihin muutetaan, on koti ja sieltä saa riittävästi tukea arkeen sekä vapaa-ajalle, ettei asuminen olisi vain asumista. Tutun ja turvallisen henkilökunnan paikalla oleminen on tärkeää. Toiveena oli ryhmämuotoinen asuminen joko palveluasumisyksikössä tai rivitalomallisessa asunnossa, missä on ympäri vuorokauden henkilökuntaa. Oma, itsenäisen asumisen toivetta tuotiin työtoiminnan henkilökunnan kautta esiin.

Kolmas tutkimuskysymys asumispalveluiden tarjonnan ja tarpeiden kohtaamisesta Hämeenlinnassa, sisältyi osittain aikaisempien tutkimuskysymysten vastauksiin. Osalla kehitysvammaisia henkilöitä oli vähän tietoa asumisen palveluista, ja osa oli jo miettinyt muuttavansa joskus tiettyyn asumisyksikköön. Osallistujat jäivät kysymyksestä miettimään sitä, että haluaako asua Hämeenlinnassa vai jossain muussa kaupungissa. Kaksi vastaajaa oli miettinyt asumista jossain muussa kaupungissa, koska olivat kuulleet ystävien kokemuksia esimerkiksi Tampereelta.

Omaisille merkityksellinen turvallisuuden asia vaikutti siihen, että he eivät kokeneet täällä olevan sellaisia asumisyksiköitä, mihin tällä hetkellä ajattelisivat nuorensa muuttavan. Kokonaiskuvaa palvelusiat he kuvasivat hiukan sekaviksi. Henkilökunnan määrä ja yksilöllisen tuen antaminen, yksilöllinen huomioiminen koettiin olevan ainakin osittain puutteellista.

Työntekijöillä oli selkeä käsitys tarjolla olevista palveluista ja heidän mielestään kaupungissa tulisi olla pienempiä asumisyksiköitä kuin nykyiset 15:ta asukkaalle sopivat.

Omaisten ja työntekijöiden mielessä oli myös tulevan hyvinvointialueen vaikutukset palveluihin. Vielä ei ole mitään valmista tietoa vuonna 2023 aloittavasta hyvinvointialueesta vammaispalvelun ja asumispalveluiden näkökulmasta.

”Mä palaan tähän asiaan vasta kun uusi hyvinvointialue on pyörinyt jo jonkin aikaa ja on nähnyt miten se lähtee toteutumaan”

6.1 Kehittämisehdotukset aineiston perusteella

Kehitysvammaiset henkilöt ja heidän omaisensa pitää mielestäni ottaa paremmin mukaan jo asumispaikkojen suunnitteluun. Tulevan asumispaikan valintaan ja tutustumiseen kannattaa käyttää aikaa, on tarjottava erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Kehitysvammaisen henkilön itsensä ja hänen tarpeidensa kuulemiseen pitää palvelusuunnitelman tekemisen yhteydessä panostaa vielä enemmän.

Kuulemisen lisäksi on asioita lähdeittävä viemään eteenpäin. Jatkossa myös nyt palvelusasumisessa asuvilta henkilöiltä kokemusten kerääminen auttaa tulevaisuuden asumista suunniteltaessa.

Tutkimuksen aikana lähes kaikki ilmoittivat, että muuttavat ”sitten joskus”. Tämä vaikeuttaa asumispalveluiden tarjonnan laajentamista asumisyksiköiden rakentamista. Palveluntuottajille on tärkeää tietää minkälaisia ja kuinka monelle henkilölle tarvitaan uusia asumispalveluita etukäteen. Myös kaupungille olisi tärkeä tietää, minkälaista tarvetta on. Tähän ei tutkimuksessa tullut selkeitä ajatuksia, koska asumisen päätös on aina yksilöllinen siihen vaikuttaa kotitilanne ja nuoren henkilön oma ajatus muuttamisesta.

Tutkimuksessa selvisi, että omaiset toivovat asumisen harjoittelua ennen varsinaista muuttamista. Tämä tulee huomioida ja mahdollistaa tulevaisuudessa. Kehitysvammaisilta henkilöiltä asia ei tullut esiin, mutta asumisen harjoittelu voisi antaa heille onnistumisen kokemuksia ja muuttaminen vanhempien luota voisi olla helpompaa. Yhteistyötä jo asumisharjoittelua tarjoavien yritysten tai kuntien kanssa pitää kehittää. Opiskelujen päättymisen yhteydessä asumisen harjoittelu pitäisi kuulua palveluvalikoimaan.

Hämeenlinnassa on asumisen palveluita, joita omaiset eivät voisi ajatella omille nuorilleen, koska niissä ei ole ympäri vuorokauden valvontaa. Kokemus siitä, että samoissa asumisyksiköissä asuu liian eri lailla kehitysvammaisia henkilöitä, vaikuttaa omaisten mietintään. Turvallinen, tuttu henkilökunta on tavoitteena, mutta siihen vaikuttaa asiat, jotka eivät ole kaupungin toimista kiinni.

Pienempien asumisyksiköiden tarve nousi esiin ja niiden toteuttamiseen vaikuttavat myös taloudelliset paineet. On kustannustehokkaampaa rakentaa isompia asumisyksiköitä mutta silloin ei ole kyse asiakkaan tarpeista lähtevästä asumisesta.

Perhehoitoa sivuttiin keskusteluissa ja siitä kertominen, tietoisuuden lisääminen on huomioitava enemmän. Perhehoitoa on tarjolla Kanta- Hämeessä mutta aineiston perusteella siitä ei tiedetä tarpeeksi, tähän asiaan viranhaltijoilla on mahdollisuus ja velvollisuus vaikuttaa.

7 POHDINTA

Kehitysvammaisten henkilöiden asuminen herättää paljon ajatuksia ja tunteita, etenkin heidän omaisilleen. Lähtökohtaisesti kaikissa olemassa olevissa asumispalveluyksiköissä pyritään järjestämään halutun kaltaista turvallista, kodinomaista asumista. Järjestämissäni keskustelutyöpajoissa nousi esiin henkilökunnan sitoutuneisuus ja arvomaailma kehitysvammaisten henkilöiden kanssa tehtävään työhön. Kiinnostus siihen, että kehitysvammaista henkilöä kuullaan ja pystyisi vaikuttamaan omaan asumiseensa välittyi keskusteluista. Muuttaminen pois vanhempien luota kuuluu myös kehitysvammaisen henkilön elämään, he tarvitsevat kuitenkin hieman enemmän tukea asumisessaan.

Keskustelujen perusteelta jäin pohtimaan, kuinka me viranomaiset kuuntelemme ja huomioimme asiakkaiden tarpeita ja toiveita. Kuuntelemme, mutta miten pystymme vastaamaan heidän toiveisiinsa ja tarpeisiinsa ja huomioida myös lähiihmisten toiveet. Asumisen kokonaisuus on niin tunteita sisältävä asia, että kaikkiin ei voi millään vaikuttaa vaan pyrkiä löytämään edes mahdollisimman lähellä oleva toive. Yksin asumisen ajatus on hyvä, mutta onko se oikea? Kenen mielestä on hyvä asua yksin ja mitä se oikeasti tarkoittaa? Teemmekö päätöksiä kehitysvammaisten ja muuten heikommassa asemassa olevien puolesta edelleen liikaa?

Keskustelutyöpajojen järjestäminen asumisen aiheesta oli mielenkiintoinen ja tärkeä. Tutkimuskysymysten aiheen lisäksi kysymyksiä aiheutti tuleva hyvinvointialueen rakenne ja palveluorganisaatio, mikä on tässä vaiheessa vielä ihan epäselvää. Vuoden 2023 aikana tulevan hyvinvointialueen palvelujen järjestäminen ja miten ne vaikuttavat Hämeenlinnan kehitysvammaisten henkilöiden asumisen palveluihin aiheuttaa omaisissa epätietoisuutta ja -varmuutta.

On huomioitava, että kehitysvammaiset henkilöt ovat hyvin erilaisia, jokaisella on omia toimintakykyyn liittyviä haasteita, esimerkiksi kommunikointiin ja fyysisiin rajoituksiin liittyen. Kuinka voidaan saada kaikilta henkilöiltä heidän omat tarpeensa selville, on haastava tehtävä. Tulevaisuudessa on kiinnitettävä vielä enemmän

huomiota siihen, että myös kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus tehdä päätöksiä, vaikka ne eivät olisi omaisten mieleisiä ja niitä lähdetään viemään eteenpäin. Huomioiden tietenkin, että päätöksestä ei aiheudu kohtuuttomia vaikeuksia taloudellisesti tai terveydellisesti.

Kehitysvammaisten ihmisten asumisen asiat ovat mielenkiintoinen osa vammais- palveluita ja niihin liittyy niin tunteita, asenteita kuin taloudellisia kysymyksiä. Kehitysvammaisille ihmisille pitää tarjota omaa palveluasumista, kuten ikäihmisille, mielenterveysongelmallisille. Miksi pitää olla erillisiä palveluita kaikille, miksi asumisen asiasta tehdään hankalaa ja eriytynyttä? Miksi ikäihmisten palveluihin kehitysvammaisen ikäihmisen sijoittaminen herättää vastustusta, miksi nuori kehitysvammaisen henkilö ei saa valita aidosti itse missä asuu?

Raportissa ”Tavallista asumista” (2021) on esitetty hajautetun asumisen esimerkki, mikä tuli myös omassa tutkimuksessani esiin. Kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettujen asuntojen tulisi sijaita samoilla alueilla kuin muidenkin, asunnot olisivat joko omia asuntoja tai pieniä asumisen ryhmiä, joiden yhteydessä olisi yhteisiä tiloja. Rieppo ja Hintsala peräänkuuluttavat asuntoverkostoa, missä tavallisten asuntojen joukkoon rakennetaan yhteisiä kokoontumistiloja, joissa voi saada myös apua työntekijöiltä tai naapurissa asuvilta ihmisiltä. Asumiseen saisi lisäksi henkilökohtaista palvelua tarpeen mukaan, samalla saisi kokemuksen siitä, että on osana yhteisöä. Tällainen asumisen malli toisi myös työntekijöille mahdollisuuden toteuttaa uudenlaisia työtapoja sekä kehittää asiakaslähtöisempää palvelua. (Rieppo, Hintsala 2021, 23.)

Kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyy laitoshoidon purkamisen kiinteästi, koska se on ollut taustalla uusien asumisratkaisujen kehittämiseksi. On oltava monipuolisia asumisen palveluita, eikä voida olettaa, että kaikki pystyisivät tai edes haluaisivat asua mahdollisimman itsenäisesti. Kehitysvammaisilla henkilöillä on usein mielenterveyden problematiikkaa, sopeutumiskäyttäytymisen ongelmia, joiden vuoksi tavanomaiset asumisjärjestelyt eivät välttämättä ole heille sopivia. Tarvitaan myös sellaisia palveluita, joissa on henkilökuntaa runsaasti ja pystytään vastaamaan käyttäytymisen suuriin vaikeuksiin. Työntekijöiltä tullut

ajatus henkilöstön ja asiakkaiden ottamisesta mukaan asumispaikkojen suunnitteluun olisi mahdollista ja tärkeää ja mahdollistaisi myös sitoutuneempaa toimintaa.

Jatkossa kehitysvammaisten henkilöiden kanssa asumisen suunnittelu tulisi aloittaa palvelusuunnitelman teon yhteydessä vielä selkeämmin. Mahdollisuus kokeilla tai harjoitella asumista tulisi olla ja siihen kannattaisi panostaa. Kehitysvammaiselle henkilölle asumisen suunnitteluun voisi alkaa valmistautua siinä vaiheessa, kun opinnot ovat päättymässä, siihen vaiheeseen myös asumiskokeilu voisi auttaa tulevaisuuden tarpeen selkenemisessä.

Aiemmin pitämämme ”Asumisen ilta” kaipaa myös jatkoa. Viranomaisten, palvelutuottajien ja kolmannen sektorin yhteistyössä järjestämät tilaisuudet, missä esitellään erilaisia asumisvaihtoehtoja ja palveluita. Lisäksi tärkeää olisi pystyä järjestämään asumiseen liittyviä tilaisuuksia kehitysvammaisille henkilöille, pienissä ryhmissä.

Keskustelutyöpajojen aineistoa käsitellessä pohdin, että Hämeenlinnassa on hyviä ja erilaisia asumisen vaihtoehtoja. Erityisasuntosäätiöllä on oltu hieman edistyksellisiäkin, kun on rakennettu Kotipesä, Mäyränkoti ja Mäyränpesä. Niissä on erilaisia, eri ikäisille tarkoitettuja asuntoja, asuntoryhmiä. Lisäksi on kerrostaloista asumista, oma asunto ja samassa talossa henkilökuntaa paikalla.

Huomioita tutkimusprosessista

Tutkimuksen tekemisessä huomasin paljon parannettavaa. Aihe on kiinnostava ja erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden kuulemiseen olisi ollut mahdollista panostaa enemmän. Olin suunnitellut keskustelutyöpajan rakenteen ja huomasin heti, että kysymysten asettelu ei aina kohdannut osallistujien tarvetta tai kykyä vastata kysymyksiin. Osalle täysin vieras ihminen kysymässä asioita asumiseen liittyen, ei ollut helppoa asia. Jos toteuttaisin keskustelutyöpajan uudestaan, järjestäisin ensin tapaamisia tutustumisen merkeissä. Kiinnittäisin myös huomiota

enemmän kuvien käyttöön kommunikoinnin tueksi. Nyt käytetty ”Näin minä haluan asua”- vihko toimi hyvin käytössä ja sen avulla pystyi hahmottamaan asiaa paremmin.

Tutkimuksen eettisyys aiheutti paljon ajatuksia itsessäni keskustelutyöpajojen aikana. Mielestäni kehitysvammaisen henkilö pystyy päättämään siitä, haluaako osallistua tällaisiin keskustelutilaisuuksiin. Osallistuminen saattoi aiheuttaa kotona keskustelua aiheesta ja aiheuttaa tunteita, joita ei haluttaisi. Tilaisuuksissa selvitin, että vaikka asumisesta puhutaan, se ei tarkoita, että nyt olisi muutettava johonkin. Tilaisuuksissa oli hyvä ilmapiiri ja onnistuin luomaan mahdollisuuden kertoa tarpeista ja toiveista. Osallistujamäärä oli pieni, mutta riittävä siihen, että sain erilaisia mielipiteitä. Osallistujat pystyivät osallistumaan oman toimintakykynsä mukaan, eikä mihinkään ollut pakko osallistua.

Tutkimuksen analysointi oli vaikeaa. Työkokemukseni ja omat ajatukseni kehitysvammaisten henkilöiden asumisesta vaikuttivat siihen, että olin jo tavallaan tehnyt omia johtopäätöksiä etukäteen ja yritin niiden kautta tehdä aineistosta yhteenvedoa. Aiheen valintaan kiinnittäisin siten huomiota, että liian lähellä oleva aihe ei ole välttämättä hyvä tutkimuksen aihe. Aluksi tarkoitukseni oli selvittää itsemääräämisoikeuden käsitettä, mutta vaikka aihe on tärkeä, siihen liittyvät asiat ovat vaikeita ja monimutkaisia. Itsemääräämisoikeudesta puhutaan paljon ja osa keskustelutyöpajoihin osallistuneista kehitysvammaisista henkilöistä sanoi, ”että minulla on itsemääräämisoikeus”, mutta mitä se tarkoittaa, ei ollut selvä. Tutkimusta analysoidessa itsemääräämisoikeuden käsitteen sijaan mahdollisuus osallistua päätöksentekoon oli helpompi ymmärtää.

Omaisten osanottajamäärän vähyys mietitytti. Olin tarkoituksella jättänyt pois ennakkoilmoittautumisen, koska ajattelin sen olevan vanhemmille helpompaa. Paikalle tulleilta omaisilta ja läheisiltä sain käsityksen, että omaiset puhuvat keskenään asumisen asioista ja monilla on samankaltaisia ajatuksia. Aihe ei ehkä tässä kohtaa ollut niin ajankohtainen, että he olisivat osallistuneet. Turvallisen asumipaikan ja kodinomaisuuden sekä mahdollisuuden osallistua toimintaan, allekirjoittavat varmasti kaikki vanhemmat.

Jatkotutkimusaiheita

Yhtenä jatkotutkimuksena tähän voisi tehdä tutkimuksen, miten niiden mukana olleiden kehitysvammaisten henkilöiden asumisen asiassa edistytään, jotka kertoivat pohtivansa asiaa päivittäin.

Jatkotutkimuksena kiinnostavaa olisi palvelusuunnitelman teon yhteydessä selkeästi muuttotarpeen esittäneen nuoren kanssa asian etenemisen tarkastelu ja tutkiminen. Miten asiaa lähdetään viemään kohti hänen tarpeitaan vastaavaan asumiseen?

Osallistuminen palveluiden suunnitteluun pitää ottaa tutkittavaksi edelleen. Tässä hyvinvointialueiden rakentuessa voisi tutkia, miten asumispalvelua tarvitsevat henkilöt huomioidaan uudessa tilanteessa, miten palvelut rakentuvat tai miten palvelut muuttuvat, kun siirrytään hyvinvointialueille.

LÄHTEET

Eteva 2021. Eteva kuntayhtymän nettisivut. Luettu 2.1.20221.

[Aihepiirit - Eteva](#)

Burakoff K, Hakala K, Somer S. Teoksessa Harjajärvi M (toim.) 2015. Onnistuneita valintoja yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa Kehitysvammaliiton selvityksiä 10. Helsinki 2015. Viitattu 15.1.2022. [Onnistuneita valintoja -hankkeen loppuraportti \(kehitysvammaliitto.fi\)](#)

Gustafsson, H. YK:n vammaissopimus käyttöön! – käsikirja Invalidiliitto 2019. Viitattu 26.2.2022. https://www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2019-03/YK_vammaissopimus_paivitys2019_1.pdf

Hakala, K. 2014. "Kyllä ihmisoikeuksissa olis parantamisen varaa!" itsenäisen elämän haasteita vammaispalveluissa. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 2014. Helsinki. Kehitysvammaliitto. Luettu 4.12.2021.

Hallituksen esitys 159/2018 eduskunnalle vammaispalvelulaiksi sekä laeiksi sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annetun lain 13§ muuttamisesta. Viitattu 22.1.2022.

[HE 159/2018 - Hallituksen esitykset - FINLEX ®](#)

Holhustoimilaki. 1999/442. Viitattu 5.12.2021. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442>

Hämeenlinnan Erityisasuntosäätiö. Viitattu 10.1.2022. [Hämeenlinnan Erityisasuntosäätiö \(erityisasuntosaatio.fi\)](#)

Hämeenlinnan kaupunki. Omistajapoliittiset linjaukset 2018. Omistajaohjaukset periaatteet. Viitattu 10.1.2022. [Omistajapoliittiset-linjaukset-kv-valmis.pdf \(hameenlinna.fi\)](#)

Immonen P. Kehitysvammaisten ihmisten asumisen selvitys Härkätien sote-yhteistointialueella. Aspa selvityksiä 1/2014. Luettu 14.7.2021. <https://marttila.fi/wp-content/uploads/2016/11/Kehitysvammaisten-ihmisten-asumisen-selvitys-H%C3%A4rk%C3%A4tien-sote-yhteistointialueella.pdf>

Juhila K, Forsberg H, Roivainen I (toim). Marginaalit ja sosiaalityö. 2020. Vuokko Niirani s.63–80. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Kopijyvä Oy. Viitattu 11.1.2022. [Marginaalit ja sosiaalityö \(jyu.fi\)](#)

Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2013. Viitattu 22.1.2022. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOY pro Oy.

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. 26.10.2020. Viitattu 8.1.2022. [Kehitysvammaisten henkilöiden monimuotoisille asumisen ratkaisuille on suuri tarve | Kvps](#)

Kehitysvammaisten Tukiliitto. 2017. Viitattu 23.1.2022.

<https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/tuettu-paatoksenteke/>

Kivistö Mari, Nygård Martina (toim.) Yhdessä eteenpäin- asiakasosallisuus vammaistyössä. Työpaperi 42/2019. Thl, Helsinki 2019. Luettu 1.7.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139148/URN_ISBN_978-952-343-293-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kivistö, M. 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen: monimenetelmällinen tutkimus vaikeasti vammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Viitattu 23.12.2019. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61789/Kivist%c3%b6_Mari_ActaE150_pdfA.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kivistö M, Heini A, Kontu K, Kunttu K, Lappalainen T, Lindroos N, Ronimus H, Sjöblom S. 2019. Asiakasosallisuuden toteutuminen ja digitalisaation mahdollisuudet vammaisosiaalityön asiakasprosessissa. Kuntoutus- lehti 42/1/2019. s-18–24. Viitattu 11.1.2022. [Kuntoutus-1 19-kokolehti.pdf \(kuntoutussaatio.fi\)](#)

Koivisto ja Korpela 2018. Kehitysvammaisen nuoren lapsuudenkodista omaan kotiin muuttaminen: vanhempien näkökulma. Progradu- tutkielma. Luettu 5.7.2021. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103576/1527686472.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Koskentausta T, Nevalainen M, Sauna-Aho O. 2013. Itsemääräämisoikeus ja sen rajoittaminen kehitysvammaisten asumisyksikössä. Suuntaaja, asiaa ihmisten ja mielen-terveyskuntoutujien asumisesta 3/2013. Aspa-säätiö. s.19–23. Viitattu 16.1.2022. [suuntaaja3_20131.pdf \(vates.fi\)](#)

Kuurojen Palvelusäätiö. 2018. [Palveluiden esittely - Kuurojen Palvelusäätiö sr \(kpsaatio.fi\)](#)

Kuntalaki 410/2015. Viitattu 29.11.2021

KVANK. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010. Laatusuositukset kehitysvammaisten henkilöiden asuntojen rakentamiseen vuosiksi 2010–2017. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 08.03.2010. Viitattu 10.12.2021.

https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/laatusuositukset_asuntojen_rakentamiseen_2010_2017.pdf.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519. Viitattu 5.12.2021. [Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta 20.5.2016/381. Viitattu 23.1.2022. [Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista 1987/380. Viitattu 5.12.2021. [Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä... 380/1987 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. Viitattu 5.12.2021. [Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja... 812/2000 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Matthies, A-L. 2016. How participation, marginalization and welfare services are connected. Teoksessa Matthies, A-L. & Uggerhøj, L. (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – Concepts, politics and practices across European countries. New York: Routledge, 3–18. Viitattu 12.1.2022.

Miettinen, S. Syvästi kehitysvammaisen aikuisen mahdollisuudet yhteisyyden kokemiseen. 2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139442/YP2002_Miittinen.pdf?sequence=2&isAllowed=y Luettu 4.12.2021.

Niemelä M, Brandt K.2002. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta asumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Helsinki. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 22.1.2022

OmaHäme. Viitattu 7.1.2022. [Etusivu - OmaHäme \(omahame.fi\)](https://www.omahame.fi/)

Osallisuustyöryhmän raportti. 2020. Viitattu 1.6.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162611/STM_2020_37_R.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rieppo, Hintsala toim. 2021. Kehitysvammaliitto. Tavalliseen asumiseen. Viitattu 13.1.2022 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/2021/10/tavalliseen-asumiseen-verkko.pdf>

Pitkänen S, Huotari K, Törmä S. 2018. Lisää asumisvaihtoehtoja ja valinnanvapautta – Kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuus valtion tukemassa asumisessa. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja 12/2018. Viitattu 4.2.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4790-6>

Puusa A, Juuti P toim. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. BookBeat e-kirja. Julkaisupäivä 22.4.2020. Viitattu 2.1.2022.

Ripatti P (toim.) 2011.Thl. Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi. Luettu 19.5.2021. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80019/654df847-a315-42e2-ab92-bebb8df864b7.pdf?sequence>

Sarajärvi A, Tuomi J. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-kirja. 29.12.2017. BookBeat. Viitattu 24.1.2022

Shogren A, Rifenshank G, Hagiwara M. Self-Determination Assessment in Adults With and Without Intellectual Disability. intellectual and developmental disabilities aaid 2021, vol. 59, no. 1, 55–69. Luettu 15.7.2021.

Sihvo S, Isola A-M, Kivipelto M, Linnanmäki E, Lyytikäinen M, Sainio S. Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 16/2018. Helsinki. Viitattu 23.1.2022. [Word taittopohja suomi-ruotsi 5.2.2017 \(valtioneuvosto.fi\)](https://www.valtioneuvosto.fi/Word_taittopohja_suomi-ruotsi_5.2.2017)

Simula Ville. 2020. ”Te ette päätä, me päätetään. ProGraudu 2020. Turun Yliopisto. Viitattu 4.12.2021. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/150164/Simula_Ville_progradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 5.12.2021. [Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Sote- uudistus. luettu 7.7.2021. <https://soteuudistus.fi/-/1271139/sote-uudistuksen-laiton-vahvistettu-ensimmaiset-voimaan-1.heinakuuta-2021>

Suomen perustuslaki 1999/731. Viitattu 5.12.2021. [Suomen perustuslaki 731/1999 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet 2017. PunaMusta Oy. Viitattu 24.1.2022. [Talentia eettiset ohjeet \(e-julkaisu.com\)](#)

Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. 2011. Etene julkaisuja 32. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Viitattu 1.12.2021
<https://etene.fi/documents/66861912/66865169/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf?t=1439805553000>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2016. Laitoksesta yksilölliseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman toimeenpanon arviointi ja tehostettavat toimet vuosille 2016–2020. Seurantaryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:17. Viitattu 4.12.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3801-4>

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto 21.1.2010. Viitattu 30.6.2021. <https://stm.fi/documents/1271139/1357028/Kehitysvammaisten+asumisen+ja+siihen+liittyvien+palveluiden+j%C3%A4rjest%C3%A4minen.pdf/004d06c5-a9f4-4bad-bec0-0907edd142a6>

Sihvonen Saija. 2020. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden asumisen toiveet ja tuen tarve Imatralla. Viitattu 7.1.2022. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/346040/Sihvonen%20Saija.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Taylor WD, Cobigo V, Ouellette- Kuntz H. 2019. A family systems perspective on supporting self- determination in young adults with intellectual and developmental disabilities. J Appl Res Intellect Disabil. 2019;3 2:1116–1128. Luettu 20.7.2021. Viitattu 7.1.2022. <https://doi.org/10.1111/jar.12601>

Topo, P. 2013. Itsemääräämisoikeus on olennainen osa hyvinvointia. Suuntaaja, asiaa ihmisten ja mielenterveyskuntoutujien asumisesta 3/2013. Aspa-säätiö. s.5-7. Viitattu 16.1.2022 [suuntaaja3_20131.pdf \(vates.fi\)](#)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Viitattu 24.1.2022.

[Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa \(tenk.fi\)](#)

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 5.12.2021 [vammainen oikeudet 2016_net.pdf \(ykliitto.fi\)](#)

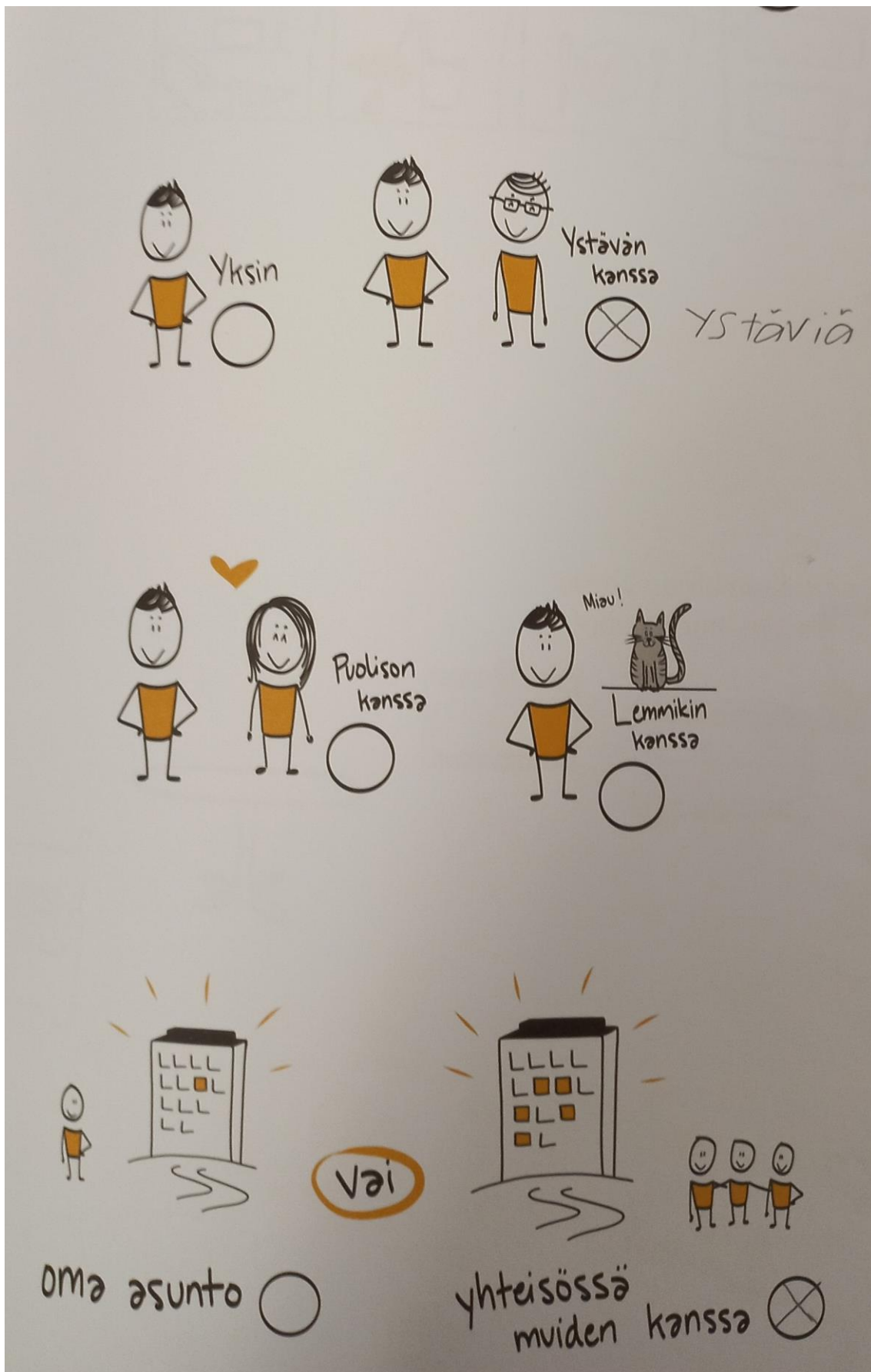
Valtioneuvosto n.d. Viitattu 22.1.2022. [3.6.1 Sosiaali- ja terveystieteiden rakennemuutostus \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Vernerit. 6.9.2021. Vernerit.net, verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. [Sosiaalinen näkökulma | vernerit.net](#)

Ympäristöministeriö, Asuntopoliittinen kehittämissuunnitelma. Työryhmän raportti 18.12.2020. Luettu 20.7.2021.

https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/3b428af5-864f-4bb9-b591-276ebfa46ec9/b3103768-d1ff-45a7-8db9-0cddc7e4cba3/RA-PORTTI_20201222062436.pdf

LIITE 1. Kehitysvammaisen osallistujan täyttämä Näin haluan asua- vihkon sivu.

LIITE 2.

Tuomi & Sarajärvi 2018. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen Tuomen ja Sarajärven mukaan.

